

Bevidsthedsfunktionen

Biologiske og psykologiske perspektiver

Journal of Anthropological Psychology

No. 7, 2000,
Department of Psychology
University of Aarhus

Abstract

I targetartiklen fremstiles en bevidsthedsmodel. Det er en model, der skal fungere som et styrebillede, der hjælper såvel den professionelle hjælper som klienten med at identificere hvilke processer, der finder sted i den praktiske hjælpe-proces de to imellem. Tillige hjælper den med at identificere i hvilken bevidsthedsmodus klienten fremstiller sin proces. Modellen er første og fremmest fremstillet på en Meadbaseret tænkning om selvet og bevidstheden..

Target article

Søren Willert	<i>Bevidsthedsfunktionen. Biologiske og psykologiske perspektiver</i>	2
---------------	---	---

Commentaries

Peter Berliner	<i>Bevidsthedsmodel og terapi</i>	20
Preben Bertelsen	<i>Om beskrivelse og forklaring i bevidsthedsmodellen</i>	24
Lars Hem	<i>Om styrebilleder og modeller af sindet. En videnskabsteoretisk revisionsrapport af Søren Willerts "Bevidsthedsfunktionen"</i>	29
Benedicte Madsen	<i>Mead og Lewin</i>	32
Lennart Ollars	<i>Helikopter og hotdog. Eller: indsigt kan mærkes</i>	36
Erik Schultz	<i>Du ser mig, altså er jeg</i>	40
Olav Storm Jensen	<i>Kroppen i nuet og virkeligheden - om sandhedens fænomenologi og subjektivitetens kvalificering</i>	44
Carl Weltzer	<i>Bevidsthed eller jord i hovedet</i>	49

Author's response

Søren Willert	<i>Complementarity in the Study of Concept Formation</i>	52
---------------	--	----

(NB: this download contains the target article only – please find the commentaries on the webpage)

Søren Wilert

Center for Systemudvikling, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

Bevidsthedsfunktionen

Biologiske og psykologiske perspektiver

Indledning

Artiklen har karakter af et bevidsthedsteoretisk studie. Den lægger sig i direkte forlængelse af fire tidligere publikationer, som jeg har været forfatter eller medforfatter til (Madsen & Willert, 1990; Willert & Madsen, 1993; Willert, 1994; 1997). Disse fire publikationer kan ses som stadier i en fortløbende, indkredsende bevægelse henimod dén enhedsbetonede *bevidsthedsmodel*, som lægges frem i artiklen.

Som hovedtitel for artiklen har jeg valgt ordet *bevidsthedsfunktionen*. Ud over at udpege *bevidsthed* som artiklens vedvarende tematiske fokus fortæller hovedtitlen tillige, at artiklens udredninger vil være båret af en *funktionel* tænkemåde. Jeg vil i artiklen først og fremmest interessere mig for *arten af de praktiske opgaver*, bevidstheden er med til at løse for sin menneskelige bærer, inden for rammerne af en større tilværelsessammenhæng.

Ifølge artiklens undertitel vil bevidsthedsfunktionen blive belyst i henhold til dels *biologiske*, dels *psykologiske* perspektiver. Artiklens to hovedafsnit vil være viet hvert til ét af disse perspektivsæt.

I det første hovedafsnit vil læseren blive præsenteret for en metateoretisk forståelsesramme for den fremstillede bevidsthedsmodel i form af George Herbert Meads darwinistisk inspirerede overvejelser om den menneskelige bevidsthed i en fylogenetisk sammenhæng.

Selve bevidsthedsmodellen introduceres i artiklens andet hovedafsnit. En gennemgang af modellens logiske geografi danner baggrund for en (individual-)psykologisk perspektivering af bevidsthedsfunktionen, dvs. en redegørelse for den personlige selvbevidsthed som muligt redskab for menneskelig selvudvikling.

Ud over i hovedafsnit 2 at fremstille bevidsthedsmodellens almene teoretiske logik satser jeg på løbende at illustrere og begrunde denne logik gennem henvisninger til egne praktiske arbejds erfaringer som psykologisk proceshjælper specielt inden for områderne psykologisk rådgivning og psykoterapi. Denne empiriske forankrings- og konkretiseringsstrategi er blandt andet udtryk for, at jeg har fundet dette perspektiv underrepræsenteret i den bevidsthedsteoretiske

faglitteratur.¹ Strategien er tillige en konkret afspejling af bevidsthedsmodellens tilblivelses- og udviklingshistorie.

I sin strukturelle grundform blev modellen i første omgang 'født' inden for rammerne af et konsulentprojekt, jeg forestod sammen med min kollega, Benedicte Madsen, fra Psykologisk Instituts Center for Systemudvikling (Madsen & Willert, 1990). I den periode på ca. 10 år, som fulgte efter dette projekts afvikling, har modellen haft status for mig som en altid tilstedeværende, altid tilgængelig professionel 'samtalepartner' i tilknytning til den særlige form for professionsbaseret aktionsforskning, som udgør Center for Systemudviklings akademisk-faglige specialitet.² Modellen har i Center-sammenhængen været mig til løbende hjælp med henblik på at ordne og give mening til de data, jeg i rollen som konsulent og, bredere, psykologisk proceshjælper har skullet håndtere og efter bedste evne træffe beslutninger ud fra. Samtidig med at modellen på denne måde har tjent mig som et im- eller explicit *professionelt styrebillede*³, har den undergået løbende, gradvi-

¹ Den aktuelle – i de seneste tiår stadig mere

svulmende – bevidsthedsfaglige litteratur har, sådan som jeg kender den, sine primære faglige tyngdefelter inden for følgende tre områder: (a) filosofiske, herunder ontologiske (bl.a. naturvidenskabeligt inspirerede) og erkendelsesteoretiske (bl.a. fænomenologisk inspirerede) grundlagsbetragtninger; (b) neurovidenskabelige, empirisk begrundede modelovervejelser; (c) eksperimentalspsykologiske detailstudier med dertil knyttede model- og systemovervejelser. Tillige udfoldes mange, ofte både inspirerede og inspirerende bestræbelser på integrativt at gå på tværs af og teoretisk at sammenbinde disse tyngdefelter. Til gengæld har jeg i den bevidsthedsfaglige litteratur kun fundet sporadiske bidrag (bl.a. Broekstra, 1998), som afspejler det psykologiprofessionelle arbejdes potentielle væsentlighed som leverandør af relevante data- og problemstillinger til bevidsthedsforskningen.

² Center for Systemudvikling er en enhed under Psykologisk Institut, Aarhus Universitet. Lektor Benedicte Madsen og forfatteren udgør Centrets kollektive ledelse. På Centret arbejder vi med virkeliggørelsen af 'den Lewinske treklang' af praksis, uddannelse, forskning (Madsen & Willert, 1997) i en psykologifaglig sammenhæng.

³ Styrebillede er min selvgjorte betegnelse for den slags begrebslige, figurbaserede eller narrative konstruktioner, som eksempelvis kan blive udvekslet mellem psykolog og klient indenfor rammerne af professionelle samarbejdsrelationer som en del af psykologens hjælpetilbud til klienten. Et styrebillede har professionel kvalitet (1) i den udstrækning det kan skabe mental aflastning for klienten, nemlig ved at opsamle og give mening til store dele af de 'løse', svært dechiffreerbare data, klienten oplever sig indviklet i som ét blandt flere symptomer på sin problematiske situation; (2) i den udstrækning det kan formidle en oplevelse af bevægelsesmulighed i en situation præget af

se formændringer frem mod det udseende, den har i dag, dvs. sådan som den fremstilles i denne artikel. Erfaringer fra professionel praksis udgør således en af modellens væsentligste empiriske gyldighedskontekster.

Som afslutning på indledningsafsnittet vil jeg nævne, at artiklen oprindeligt planlagdes med henblik på også at behandle bevidsthedsfunktionen i organisatorisk perspektiv ("Giver det teoretisk mening at tale om 'organistorisk bevidsthed'? – hvilket jeg mener, det gør), og da med eksempler hentet fra Centrets primære praksisfelt, nemlig organisationskonsultation. Undervejs i skriveprocessen traf jeg beslutningen om i denne omgang at lade disse perspektiver udgå til fordel for en bredere fremstilling af bevidsthedsfunktionens individualpsykologiske perspektiver og dermed samtidig en basal indføring i selve bevidsthedsmodellens teoretiske logik.

1. Biologiske perspektiver

Bevidsthedsmodellens basisperspektiv er evolutionsbiologisk. Den bevidsthedsform, som afbildes gennem modellen, nemlig den menneskelige selvbevidsthed, er det foreløbige slutprodukt af en fylogenetisk udviklingshistorie, som dernæst er blevet videreført gennem en kulturhistorisk udviklingsproces.⁴ I en tidligere publikation (Willert, 1997) har jeg givet mit eget skitseagtigt bud på de præ-kulturelle faser i denne udviklingshistorie i form af et fylogenetisk udviklingsscenarie. Interesserede læsere henvises hertil. I herværende artikel har jeg valgt at fremstille bevidsthedsmodellens biologiske basisperspektiv gennem en redegørelse for George Herbert Meads tanker om bevidsthedsfunktionen.⁵

Meads tredje vej mellem introspektionisme og behaviorisme. I sin ungdom var Mead, bl.a. i forbindelse med et kort studieophold ved Wundts psykologiske laboratorium i Leipzig (1888/89), blevet præsenteret for psykologien i dens oprindelige europæiske introspektionistiske variant. Introspektionismen gjorde den personlige bevidsthed, sådan som denne kunne aflæses af trænedede forsøgspersoner, til den nyetablerede psykologiske videnskabs forskningsgenstand *par excellence*.

Allerede inden sin 'europæiske dannelsesrejse' var Mead nået frem til at opfatte darwinismens biologiske udviklingslære som den uomgængelige rammesætning for en filosofisk antropologi. For Mead fremtrådte Wundts og introspek-

tionisternes bevidsthedscentrerede psykologi på denne baggrund som problematisk af i hvert fald to grunde.

1. *Introspektionismens bevidsthedscentrering byggede på en skævvreden opfattelse af balanceforholdet mellem erkendelse og handling i menneskelivet.*

Når introspektionismen gjorde bevidsthedsdata til psykologiens væsentligste empiriske fundament kom den samtidig til at opprioritere menneskets erkendemæssige kobling til sine omgivelser på bekostning af dets tilsvarende handlingsbaserede kobling. Ud fra en principiel evolutionsbiologisk betragtning var dette en fejlprioritering. En hvilken som helst biologisk arts overlevelsesdygtighed afgøres i sidste instans af, hvorvidt artsmedlemmerne er i stand til gennem deres egenaktivitet inden for biotopens rammer at etablere og fastholde et passende *energimæssigt* stofskifte henover grænselinien mellem organisme og omgivelser. Menneskets handlingsbaserede kontakt og udveksling med sine omgivelser måtte derfor sættes i centrum i forbindelse med psykologiens redegørelse for den menneskelige livsform.

Bevidsthed knyttede an til menneskets 'erkendelsesliv', dvs. dets *informationsmæssigt* formidlede kontakt med omgivelserne. Som genstand for videnskabelig udforskning måtte bevidstheden forstås og beskrives, ikke som en kilde til begivenheder i egen ret (som det skete i introspektionismens psykologiske forskningsprogram) men derimod som et fænomenfelt, der i funktionel forstand var underordnet det menneskelige handleliv.

2. *Introspektionismens bevidsthedscentrering byggede tillige på en skævvreden opfattelse af balanceforholdet mellem henholdsvis fylogenetisk kontinuitet og fylogenetisk diskontinuitet som rammevariable for beskrivelsen af mennesket som biologisk artsvæsen.*

Dette kritikpunkt lagde sig i forlængelse af det ovenfor præsenterede. Ifølge introspektionismen skulle den videnskabelige beskrivelse af vor arts liv her på jorden tage udgangspunkt i, hvad der skete, når kulturelt og analytisk sofistikerede mennesker i abstrakt tilrettelagte undersøgelsessammenhænge *rettede deres bevidste opmærksomhed mod deres egen bevidsthed*. Med et sådant intellektualistisk datamæssigt udgangspunkt for psykologien blev det naturhistoriske udviklingsforløb, der i evolutionsbiologisk forstand kunne bygge bro mellem mennesket og menneskets fylogenetiske forfædre, samtidig ubegribeligt.

En psykologi, der udviste passende respekt for det fylogenetiske kontinuitetsperspektiv, måtte i stedet tage udgangspunkt i menneskets almindelige organismiske rettedhed mod varetagelsen af sine praktiske livsfunktioner; og måtte dernæst se det som sin opgave at sandsynliggøre, hvorledes menneskets intellektuelt specialiserede værensformer havde udviklet sig *på denne baggrund*.

Overvejelser som de just refererede dannede baggrund for, at Mead gennem hele sin professionelle løbebane arbejdede på at udvikle det erkendelsesteoretiske fundament for en handlings- eller adfærdscentreret, snarere end en i sit udgangspunkt bevidsthedscentreret psy-

---

oplevet handleblokering, nemlig ved at vise nogle mulige veje ud af problemsituationen.

⁴ Donald, 1991, har været en for mig inspirerende udvikling af denne tankegang.

⁵ Skriveprocessen, der danner baggrund for herværende artikel, fandt sted i delvis parallelforløb med udarbejdelsen af en omfattende læsevejledning (Willert, 1999a) til Meads socialpsykologiske hovedværk, *Mind, Self & Society* (1934). Dele af herværende artikels Meadrelaterede materiale stammer med mindre sproglige afvigelser fra denne tekst. Tilsvarende fandt udarbejdelsen af targetartiklen sted samtidig med kommenteringen af targetartiklen i foregående nr. af *Bulletinen* (Willert, 1999b), hvorfor der også er visse tekstlige sammenfald med den kommentar.

kologi. Men dog stadig en psykologi, der havde plads til bevidsthedsbegrebet i en evolutionsbiologisk tilpasset form.⁶

Igennem de senere år af sin professionelle løbebane måtte Mead se sig i behavioristisk henseende uddanceret af den af John B. Watson proklamerede behaviorisme-variant. Watsons i 1913 publicerede behavioristiske kampskrift vandt på markant vis genklang i en nordamerikansk akademisk-psykologisk sammenhæng og førte gradvis til en fuldstændig undsigelse af bevidsthed som psykologisk respektabelt begreb.

For Meads evolutionsbiologiske rammeforståelse fremtrådte Watson-behaviorismen ligeså problematisk – om end med modsat fortegn – som dén bevidsthedscentrerede psykologikonception, den var en reaktion mod.

Introspektionismen havde overbetonet bruddet, eller den fylogenetiske diskontinuitet mellem *Homo Sapiens*, det kloge menneske, og menneskets ikke på samme måde kloge fylogenetiske forfædre. Watson-behaviorismen var som protestbevægelse blevet til med udgangspunkt i sin ophavsmands praktiske forskningsmæssige engagement i dyreprylogiske læringseksperimenter (rotter, aber), og var tillige blevet udformet med inspiration fra Pavlovs arbejde vedrørende refleksologiske betingningsprocesser. Watson-behaviorismen var således i sit udgangspunkt i høj grad gearret til at respektere den fylogenetiske kontinuitet mellem mennesket og subhumane biologiske arter – men praktiserede denne respektfuldhed på en måde, som ifølge Mead var ude af trit med de evolutionsbiologiske realiteter.

”Med sin eksklusive fokusering på den refleksstyrte adfærd som universelt forklaringsprincip i psykologien, vælger Watson én af biologiens lavest mulige følelsesnævner som sin teoretiske hovedvariabel. I praksis bliver han derved talsmand for en urimelig forsimpning af det biologiske udviklingsparadigme.” (Wiltert, 1999a, p.14; understregninger tilføjet).

Selv biologiske arter med en placering langt nede på den fylogenetiske udviklingsskala var fra naturens hånd ifølge Mead understyret med et handlings- såvel som informationsmæssigt koblingsberedskab i forhold til deres naturlige omgivelser, der i kompleksitet langt oversteg, hvad Watson ville gøre til udgangspunkt for humanpsykologien.

Det følgende delafsnit vil være en komprimeret fremstilling af Meads bevidsthedsteoretiske overvejelser, sådan som disse afspejler hans forsøg på at finde en tredje vej mellem mellem den europæiske, cartesianske farvede introspektionisme og den nordamerikanske mekanistiske behaviorisme.

George Herbert Mead om bevidsthed. I *Mind, Self & Society* præsenterer Mead følgende tredelte karakteristik af bevidsthedsbegrebet.

⁶ Meads hovedværk i så henseende er *Mind, Self & Society* (1934). Bogen bygger på referater fra tilbagevendende forelæsningsrækker i socialpsykologi fra den seneste femårsperiode inden hans død i 1931. Reck, 1964, indeholder mange bevidsthedsrelevante artikelbidrag fra Meads tidligere år.

”Consciousness as stuff, as experience, from the standpoint of behavioristic or dynamic psychology, is simply the environment of the human individual or social group in so far as constituted by or dependent upon or existentially relative to that individual or social group. (Another signification of the term ‘consciousness’ arises in connection with reflective intelligence, and still another in connection with the private or subjective aspects of experience as contrasted with the common or social aspects)” (Mead, 1934; p.111f).

Om de tre grundbetydninger af bevidsthedsbegrebet, Mead i citatet peger på, vil jeg fremover bruge betegnelsen bevidsthedsmodaliteter.

Citatets sidst anførte bevidsthedsmodalitet (*private or subjective aspects of experience as contrasted with the common or social aspects*) vil jeg kalde den *sensoriske* modalitet. Den sensoriske modalitet udgjorde essensen i den cartesianske bevidsthedsforståelse. Det var selve den kvalitative oplevelse af at være engageret i tankevirksomhed, der udgjorde det ubetvivlelige datagrundlag for Descartes’ Cogito-sætning. Det var tillige denne modalitet, der udgjorde den primære datakilde i forbindelse med introspektionismens indsamling af sproglige beretninger fra deres forsøgspersoners indre scene.

Af de tre nævnte modaliteter er den sensoriske tydeligvis den, Mead finder *mindst* interessant i en humanpsykologisk sammenhæng; jf. hans ovenfor antydede kritik af introspektionismen for at interessere sig analytisk-beskuende for bevidsthedens abstrakte formler (*’sanskvaliteter’*⁷) snarere end for bevidsthedens mulige funktionalitet i menneskers regulering af deres omverdensrettede handlingsliv.

Den første af citatets tre anførte bevidsthedsmodaliteter vil jeg – af grunde, som tydeliggøres nedenfor – kalde den *økologiske* modalitet. I kontrast til den sensoriske modalitet fremtræder den økologiske bevidsthedsmodalitet som en terminologisk neutralisering af den dualistiske tankefigur. Mead sætter i sin redegørelse for denne modalitet simpelthen lighedstegn mellem *’bevidsthed’* og *’omgivelser’* (*simply the environment of the human individual or social group...*). Det omgivelsebegræb, som udpeges gennem redegørelsens ordlyd, svarer imidlertid ikke til psykologiens klassiske, naturvidenskabeligt forankrede omgivelsebegræb, forstået som det fysisk-kemisk beskrivbare stimulusfelt, som omgiver organismen. Snarere er der tale om et bio-økologisk omgivelsebegræb, som reflekterer den særlige, i sit udgangspunkt artsligt bestemte, men i den konkrete sammenhæng tillige individ- og situationsbestemte *brugerrelation*, der gør sig gældende *’lige nu’* mellem en given organisme og denne organismes omgivelser (... *in so far as constituted by or dependent upon or existentially relative to that individual or social group*).

Om den økologiske bevidsthedsmodalitet bruger Mead ofte betegnelsen *experience*. I biologisk-funktionel

⁷ I den bevidsthedsteoretiske faglitteratur diskuteres den sensoriske bevidsthedsmodalitet under navn af *qualia*, dvs. de *’rene’* fornemmelsskvaliteter, som knytter sig til vores oplevelse af det ene og andet sagforhold. Se Mead, 1903 (optrykt i Reck, 1964) for Meads stillingtagen til *qualia*-diskussionen.

forstand er *experience* ifølge Mead en afspejling af 'den ubrudte forbindelse (kobling) mellem organismiske handleimpulser og de omverdensgenstande, som giver mål og mening til de pågældende handleimpulser' (*the unfractured relation between the impulses and the objects which give them expression*; Mead, 1934, p.350). Begrebet svarer i princippet til subhumane dyrearters måde at være i informationsmæssig kontakt med deres funktionelt relevante biotoper, også selv om det er et åbent (men for Mead tillige uvæsentligt) spørgsmål, om der for dyr knytter sig *menneskelignende* bevidsthedskvaliteter til *experience*. Fænomenologisk giver *experience* sig i en menneskelig tilværelsessammenhæng til kende som 'verden i dennes egenskab af slet og ret forhåndenværende' (*the world that is simply there; a bare thereness of the world* er udtryk, der optræder hyppigt i Meads publicerede tekster). Et sted i *Mind, Self & Society* bruger han den sproglige skelnen mellem 'at se' (*seeing*; svarende til simpel visuel kobling mellem organisme og omgivelser) og at 'kigge efter' (*looking for*; svarende til reflektiv, problem- og opmærksomhedsstyret undersøgelse af omgivelser) som én terminologisk markering af forskellen mellem på den ene side den blot kontaktmedierende bevidsthedsform, dvs. 'bevidsthed-som-omgivelse' (*experience*); på den anden side den art af reflektiv metabevidsthed (af Mead benævnt *awareness*), som dækkes af citatets grundbetydning nr. 2, og som vil blive gjort til genstand for nærmere omtale i det følgende.

Mead om reflektiv bevidsthed. I det ovenfor anførte citat nøjes Mead med kort at karakterisere *awareness*-relateret bevidsthed som en bevidsthedsmodalitet, der er aktiv i forbindelse med *et menneskes udøvelse af sin reflektive intelligens*. Reflektiv intelligens udøves ifølge Mead gennem reflektive handlinger. Bevidsthedsmodaliteten, der knytter sig hertil, vil jeg følgelig kalde for den *reflektive*⁸ modalitet.

Reflektive handlinger skal på den ene side forstås som handlinger på linie med alle mulige andre handlinger. De er struktureret i tid, og afspejler i deres sekventielle organisering en intentionel rettedhed mod tilvejebringelsen af en bestemt målsituation i et genstandsfelt, der som en del af det handlende subjekts omgivelser indtager pladsen som handlingens objekt.

Reflektive handlinger skal på den anden side forstås som en ganske speciel slags handlinger (og tillige, ifølge Mead, en handlingsmodus, som kun kan optræde hos mennesker⁹). Specialiteten, som knytter sig til reflektive handlinger, består deri, at det genstandsfelt (handlingens objekt), som disse handlinger intentionelt retter sig imod, *ikke* har en entydig placering i omgivelserne *uden for* organismens kontaktfla-

de mod sine omgivelser; men derimod udgøres af selve det perceptuelle felt (bevidsthed-som-omgivelse), hvorigenennem mennesker (i henhold til den første af citatets tre bevidstheds-mæssige grundbetydninger) kan være informationsmæssigt koblet til deres omgivelser.

Den prototypiske *udgangssituation*, som kan udløse reflektive handlinger hos mennesker, er tilstedeværelsen af en handleblokering eller handlemæssig (intentionel) flertydighed forårsaget af en impulskonflikt inden for rammerne af et eksisterende perceptuelt felt.

"The most important activity of mind (= reflektivitet-funktionen/SW) that can be identified is that of so adjusting conflicting impulses that they can express themselves harmoniously" (*ibid.*; p.367).

Målsituationen, som den reflektive handling tilstræber en virkeliggørelse af, er en sådan meningsmæssig rekonstruktion af dette perceptuelle felt, at det handlende subjekt kan finde vejen ud af den reflektions-udløsende handleblokering.

"The reflective act consists in a reconstruction of the perceptual field so that it becomes possible for impulses which were in conflict to inhibit action no longer" (*ibid.*; p.123, note 30).

Sådanne rekonstruktioner kan finde sted på to måder. En reflekterende person kan dels ved hjælp af sin aktive, meningssøgende opmærksomhed foretage datamæssige omorganiseringer af de perceptuelt foreliggende omgivelser.

"Our attention is an organizing process as well as a selective process. When giving attention to what we are going to do we are picking out the whole group of stimuli which represent successive activity. Our attention enables us to organize the field in which we are going to act" (*ibid.*; p.25).

Eller den handleblokerede kan snarere aktivt prøve at forestille sig omgivelser (dvs. konstruere et *virtuelt stimulus-felt*), som har potentiale til at vise vejen ud af impulskonflikt og handleblokering.

"There is another procedure by which the organism selects the appropriate stimulus, where an impulse is seeking expression. This is found in relation to imagery. It is most frequently the image which enables the individual to pick out the appropriate stimulus for the impulse which is seeking expression" (*ibid.*; p.338).

Produktet af reflektive handlingsforløb (eller problemrettet tænkning; *reasoning procedure*, jf. det følgende citat), er (om alt går vel), at den reflekterende får foretaget sådanne meningsmæssige rekonstruktioner af sit perceptuelle felt, at det reflektionsudløsende problem (registreret som en impuls-konflikt-styret handleblokering) kan finde sin løsning.

⁸ Mead (1934) bruger reflektivitet (jf. *reflective intelligence*) som fagterm for rationel, dvs. målrettet tænkning – til forskel fra refleksivitet (*reflexiveness*), som vedrører den form for gensidig spejlingsadfærd, som udgør en vigtig del af det sociale samkvem mennesker imellem (jf. det Mead'ske begreb *taking the attitude of the other*).

⁹ Siden, ikke mindst Köhlers (1925) beskrivelser af aben Sultans formodet indsigtsfulde, og som sådan reflektive problemløsningsadfærd, har psykologi og ethologi været optaget af at præcisere de fylogenetiske overgange fra ikke-reflektivt til fuldt reflektivt mentalt liv; se f.eks. Byrne, R. (1995). Meads opfattelse af, at det reflektives status som *livsformdefinerende træk* kun ses virkeliggjort hos mennesket, har efter min vurdering fortsat gyldighed

"The characteristic result of the reasoning procedure is that the individual secures a different set of objects to which to respond, a different field of stimulation. There has been discrimination, analysis, and a re-building of the things that called out the conflicting impulses and that now call out a response in which the conflicting impulses have been adjusted to each other" (*ibid.*, p.348).

Som yderligere en specialitet ved menneskets artsbase-rede kapacitet til metabevindstthed nævner Mead den enkelte persons evne til at have *sig selv* repræsenteret som en fuldgyldig del af de omgivelser, mod hvilke personen er handleintentionelt rettet.

"Through self-consciousness the individual organism enters in some sense into its own environmental field; its own body becomes a part of the set of environmental stimuli to which it responds or reacts (...) (T) o be self-conscious is essentially to become an object to one's own self" (*ibid.*, p.172).

Meads bud på, hvad der i bio-psykisk grundlæggende forstand udmærker mennesket frem for alle andre dyrearter er således tofoldigt.

- Enkeltmenneskets besiddelse af *et sind* (engelsk: *mind*) sætter det i stand til ikke blot at være i oplevelsesmæssig kontakt med de (jf. Tolman, 1961) *kognitive kort*, hvor igennem dets handlingsmæssige kobling til de forhåndenværende omgivelser medieres; men tillige gennem reflektive handlinger tentativt at bryde disse informationsstrukturer op og sætte dem sammen på nye måder, som (om alt går vel) viser vejen ud af en eksisterende handleblokering.
- Enkeltmenneskets besiddelse af *et selv* sætter det derudover i stand til at 'have sig selv som omgivelse', dvs. indtage positionen som objekt for sine egne subjekt-baserede handleintentioner; og tillige at metarepræsentere sig selv i denne dobbeltposition.¹⁰

Den kombinerede effekt af disse to biologisk enestående specialfærdigheder er, at vi mennesker som enkeltpersoner er udstyret med en kapacitet til at lægge planer for *vores egen frelse og forbedring*, ganske på linie med de planer vi kan finde på at lægge for den øvrige verdens frelse og forbedring.

Opsamling vedr. bevidsthedsfunktionens biologiske perspektiver. Meads bevidsthedsteoretiske overvejelser tjener som biologisk baggrundsperspektiv for *det følgende* hovedafsnits fremlæggelse af den bevidsthedsmodel, som har været

¹⁰ *Mind* og *selv* er svært adskillelige størrelser i det Mead'ske tankeunivers. En person kan i perioder og over for bestemte problemer godt arbejde reflektivt problemløsende (d.v.s. som bærer af en *mind*) uden at inddrage sin egen hidtidige subjektive håndtering af problemet som en del af problemdefinitionen. Men muligheden for en sådan inddragelse (og dermed en eksplicit inddragelse af selv-perspektivet) vil altid foreligge.

professionelt vejledende for mig i rollen som psykologisk rådgiver, psykoterapeut og organisationskonsulent m.m.. De aspekter af bevidsthedsfunktionen, som modellen afbilder, knytter sig til menneskets udøvelse af sin metarepræsentationelle kapacitet. Gennem sin udøvelse af denne kapacitet er det enkelte menneske i stand til at etablere et intentionelt, og tillige bevidst repræsenteret *forhold til sig selv* i sin intentionelle kobling til sine omgivelser, dvs. som en person, der indgår i såvel energimæssige som informationsmæssige udvekslinger med disse omgivelser. Dette selvforhold er i henhold til sin repræsentationelle grundstruktur dannet over den samme læst som den, hvor igennem et menneskes intentionelle forhold til andre personer i dets omgivelser er dannet. Alle intentionelle forholdemåder, som et menneske kan engagere sig i i sit forhold til andre menneske: elske dem, hade dem, ville hjælpe dem, ville få dem til at makke ret..., kan den pågældende tilsvarende være engageret i i sit forhold til sig selv. Og yderligere: på samme måde som et menneske vil bruge sin konkrete *alter*-bevidsthed som ét blandt flere mentale hjælperedskaber med henblik på at virkeliggøre diverse handleintentioner i sit forhold til andre mennesker, på samme måde bruger dette menneske sin *selv*-bevidsthed som et mentalt hjælperedskab med henblik på at virkeliggøre sine løbende handleintentioner og forbedringsprojekter i forhold til sig selv.

Ovenstående præciseringer af det (selv-)bevidsthedsbegreb, som afbildes i artiklens bevidsthedsmodel, gør det tillige klart, hvorfor der (som jeg nævnte i indledningen) består en særlig tematisk affinitet mellem denne model og *professionelt psykologarbejde*.

Det, som i prototypisk forstand danner situationsmæssigt udgangspunkt for en klients henvendelse til en psykolog, vil være, at klienten i en eller anden udstrækning og på givne tilværelsesområder har måttet give op eller er kommet til kort med hensyn til succesfuldt at virkeliggøre bestemte selvrettede handleintentioner, eller *eksistentielle forehavender*. Bruger vi den psykoterapeutiske samarbejdsrelation som udgangspunkt, kan denne f.eks. blive igangsat ved klientens beskrivelse af, hvordan han har –

- *prøvet* at komme til at elske sig – men bestandig i stedet har oplevet sig overvælde af selvhad, og hvorfor dog...?
- *ønsket* at give sig selv en hjælpende hånd i retning af at få livet til at lykkes, men se om han kan få lov!
- kort sagt oplevet sig *ude af stand* til ved egen hjælp at få sig selv til at makke ret.

Så derfor møder han nu op til sin første konsultation hos psykologen...

En psykolog, som arbejder med denne type personlige problemer, har professionel tilgang til flere mulige arbejds- og hjælpeformer, som hver kan have deres styrker og svagheder i den konkrete sammenhæng. Somme blandt disse arbejdsformer kan være rettet mod i objektiv forstand, og så at sige på psykologens ekspertbaserede ansvar, at foretage sådanne meningsmæssige rekonstruktioner i klientens omgivelser, at problemerne – måske, måske ikke – kan finde en løsning. Denne arbejdsform lægger ikke uden videre op til at klientens selvbevidsthed indtager pladsen som en meget væsentlig arbejdsgenstand inden for rammerne af den professionelle

relation mellem psykolog og klient. I andre tilfælde kan psykologen påtage sig arbejdsrollen som katalytisk proceshjælper i forhold til klientens egne selvinitierede bestræbelser i retning af at omorganisere sin egen selvbevidsthed på en måde, så der – måske, måske ikke – vises en vej ud af eksisterende handleblokeringer eller en handlemæssigt flertydig livssituation.

Fra mit eget praktiske psykologarbejde har jeg først og fremmest erfaring med arbejdsformer som de sidst beskrevne. Det er tillige dem, der har direkte illustrationsmæssig relevans for den bevidsthedsmodel, som vil sætte dagsordenen i det følgende hovedafsnit.

2. Psykologiske perspektiver

Indledning. I dette hovedafsnit vil bevidsthedsfunktionen blive individualpsykologisk perspektiveret. Som nævnt i indledningen vil perspektivering tage udgangspunkt i en gennemgang af den 'enhedsbetonede bevidsthedsmodel', der fungerer som hele artiklens omdrejningsakse.

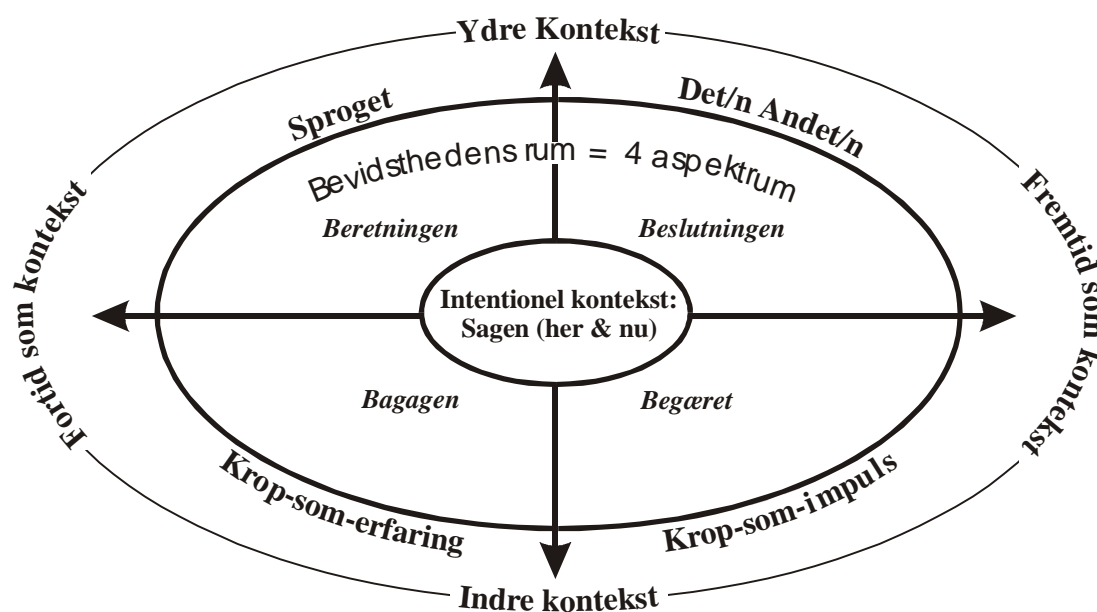

Fig. 1: Bevidsthedsmodellen

Bevidsthedsmodellen findes afbildet i fig. 1. Som grundlæggende grafisk form er modellen bygget op ved hjælp af tre koncentriske sfærer. Heraf udgør den mellemste sfære *bevidsthedsrummet som sådan*, dvs. det metaforiske 'sted', hvor en person kan etablere selektiv metarepræsentationel kontakt til sig selv i sit handlings- og informationsbaserede forhold til sine omgivelser.

Bevidsthedsrummet grænser i modellen op til to typer af kontekst.

Inderst inde i modellen befinder sig bevidsthedsrummets *Intentionelle Kontekst*, også kaldet *Sagen (Her & Nu)*. Den intentionelle kontekst udpeger, kort fortalt, dén opgave, som den menneskelige selvbevidsthed (ifølge den Mead-inspirerede tankegang bag modellen) i en given sammenhæng skal løse for sin bærer.

Yderst ude i modellen befinder sig bevidsthedsrummets *Situationelle Kontekst*. Mens bevidsthedsrummets intentionelle kontekst udpeger *eksistentielle måldimensioner*: en

handlemæssig rettedhed, hvis virkeliggørelse af den ene eller anden grund blokeres, er den situationelle kontekst potentiel leverandør af *midler til eksistentielle måls virkeliggørelse*. Den situationelle kontekst udpeger i sin helhed det datareservoir af første-ordens repræsentationer, som er potentielt til stede i her & nu-situationen, og hvorfra råmaterialet til bevidsthedsrummets anden ordens- eller meta-repræsentationer kan dannes.

Bevidsthedsrummets situationelle kontekst er delt op i henholdsvis en *Ydre Kontekst* (svarende til de eksterne omgivelserne); og en *Indre Kontekst* (svarende til det handlende subjekt som krop). Ydre såvel som Indre Kontekst er atter igen hver især delt op i to *virkelighedsdomæner*.¹

¹ Det er egentlig en tilsnigelse, når bevidsthedsmodellen som tegnet lader bevidsthedsrummet grænse direkte op til virkelighedsdomænerne ydre verden og krop. Råmaterialet til dannelsen af bevidsthedsrummets anden ordens-repræsentationer er jo ikke virkeligheden-som-sådan, men derimod organismisk forankrede første ordens-

Bevidsthedsrummets Ydre Kontekst har henholdsvis *Sproget* og *Det/n Andet/n* som virkelighedsdomæner. Det er en menneskelig specialitet, at sproget på det repræsentationelle plan indgår som en med-konstituerende del af verden. Sprogets metarepræsentationelle afbildning i bevidsthedsrummet kalder jeg for *Beretningen*. Den tilsvarende afbildning af *Det/n Andet/n* kalder jeg *Beslutningen* - som en afspejling af at personers selvstyrede, potentielt selv- og omverdensomskabende samspil med omgivelserne er beslutningsformidlet.

Bevidsthedsrummets Indre Kontekst konstitueres gennem virkelighedsdomænerne *Krop-som-erfaring* og *Krop-som-impuls*. Metarepræsentationelle afbildninger i bevidsthedsrummet af Kroppen-som-erfaring kalder jeg *Bagagen*. Afbildninger knyttet til Kroppen-som-impuls kalder jeg *Begæret*.

Bevidsthedsmodellens *vertikale akse* markerer selvbevidsthedens *rumlige dimension*. Problemerne, der sætter selvbevidstheden på arbejde, er problemer, som opstår i rummet, hvor den handlende krop, eller subjektet, møder 'alt det andet', dvs det i forhold til subjektet eksterne objekt for den handlende kropps rettedhed. Det bio-eksistentielle formål med selvbevidsthedens arbejdsydelse er, som præciseret i første hovedafsnits Mead-baserede overvejelser, at bidrage til en omstrukturering af dette mødes form og forløb over tid.

Modellens *horisontale akse* markerer selvbevidsthedens *tidslige dimension*. Tidslighed eller temporalitet som livsformstrukturerende medium er, biologisk betragtet, ikke nogen menneskelig specialitet.² Det særligt menneskelige består deri, at temporaliteten hos os figurerer som en metarepræsentationelt givet erfarings- og forventnings- eller forhåbningsstruktur. Det selvudviklingsarbejde, som en person engagerer sig i med selvbevidstheden som arbejdsredskab, kan bl.a. bestå i at justere på det eksisterende balanceforhold mellem et bagudrettet selvbillede (mig-som-jeg-var, dvs. oplevet identitet) og et fremadrettet selvbillede (mig-som-jeg-kan-blive, dvs. mulig vorden).

Efter denne summariske præsentation af bevidsthedsmodellens basale logiske geografi vil jeg i de følgende delafsnit gå mere detaljeret til værks i forhold til modellens enkelte hovedkomponenter.

Bevidsthedsrummets Intentionelle Kontekst: Sagen (Her & Nu). Meads afstandtagen fra introspektionismens bevidsthedscentrerede forskningsprogram byggede, som nævnt i første hovedafsnit, blandt andet på en opfattelse af, at dette program implicerede en 'skævvreden opfattelse af balanceforholdet mellem erkendelse og handling'. Bevidstheden skulle som en del af menneskets erkendelsesliv ansues som 'et fænomen-

---

repræsentationer af denne virkelighed. Tilsnigelsen er begrundet i modeltekniske og formuleringsmæssige overskuelighedshensyn. Det er mit fromme håb, at tilsnigelsen ikke bliver læseren til forstyrrelse (sådan som den rent faktisk undertiden er blevet det for mig selv i forbindelse med skriveprocessen).

² Mead var intenst optaget af bio-psykisk temporalitet som værende udtryk for en naturalistisk teleologi og som sådan indbygget i de ad naturhistorisk vej konstruerede organismer; se bl.a. Mead, 1959; tillige Willert, 1999a, p.17ff. Meads overvejelser herom er på mange måder foregribelser af en senere tids neurofysiologiske forskningsresultater; jf. f.eks. Damasio, 1996.

felt, der i funktionel forstand var underordnet det menneskelige handleliv'. Bevidstheden var bærer af en fylogenetisk forankret biologisk tjenlighedsbestemmelse, nemlig den at muliggøre tentativkontrol med og styring af menneskets omgivelsesrettede, livs- og livsform-opretholdende egenaktiviteter. I dette teoretiske perspektiv virker det umiddelbart meningsfuldt, at bevidsthedsrummets intentionelle kontekst findes placeret lige i bevidsthedsmodellens centrum. Denne placering tjener som en løbende påmindelse til modellens professionelle bruger om, at den intentionelle kontekst, også kaldet *Sagen (Her & Nu)*, indtager positionen som *det, hvorom alt resten drejer sig*.

I min oversigtlige gennemgang af bevidsthedsmodellen ovenfor beskrev jeg den Intentionelle Kontekst som 'den opgave, som den menneskelige selvbevidsthed i en given sammenhæng skal løse for sin bærer'. *Sagen (Her & Nu)* refererer således til det konkrete person-baserede *forehavende*, som danner baggrund og (i bio-psykisk principiel forstand) begrundelse for bestemte bevidsthedsmanifestationers tilstedeværelse i bevidsthedsrummet, i og med at de pågældende bevidsthedsmanifestationer udgør tilstræbte faciliterende momenter i forhold til den succesfulde gennemførelse af dette forehavende.

For meningsfuldt at kunne foretage kritisk-analytiske undersøgelser af givne bevidsthedsmanifestationer i disses egenskab af mentale arbejdspræstationer er det således nødvendigt at kende *Sagen (Her & Nu)*. Det er herfra den validerende målestok for vurderingen af *alt resten*, der giver sig til kende i bevidsthedsrummet, skal hentes. At udviklingen af kendskab til *Sagen (Her & Nu)* er nødvendig, er imidlertid ikke ensbetydende med, at samme kendskabsudvikling er nogen enkel sag.

Jeg vil i det følgende underafsnit illustrere den netop omtalte *kombinerede væsentlighed af og vanskelighed ved* at opnå fuldgyldigt kendskab til bestemte bevidsthedsmanifestationers intentionelle kontekst gennem eksempler og overvejelser hentet fra psykologisk praksis.

Kontraktafklaring som (praktisk og social) indkredsning af Sagen (Her & Nu).

Som beskrevet i første hovedafsnits afslutning har udviklingen af professionelle samarbejdsrelationer mellem psykolog og klient deres udgangspunkt deri, at klienten har oplevet sig konkret handleblokeret i sine forsøg på ved egen hjælp at virkeliggøre et eller flere blandt sine (i egen selvforståelse) betydningsfulde eksistentielle forehavender. Klientens sproglige beretning til psykologen om sine hidtidige *de facto* fejlslagne forsøg på at iværksætte og styre en eksistential selvudvikling vil udgøre en vigtig del af den informationsudveksling, der finder sted mellem de to under det eller de indledende møder. Målsigtet med denne informationsudveksling er, at psykologen og klienten, hver fra 'deres side af bordet', skal nå frem til at træffe beslutningen om, hvorvidt de vil indlede en fuldgyldig samarbejdsrelation eller ej. Denne beslutning danner baggrund for, hvad vi på Center for Systemudvikling har vænnet os til at kalde for samarbejdsrelationens *kontrakt*; ligesom vi har vænnet os til at bruge udtrykket *kontraktforhandlinger* om informationsudvekslingerne, som baner vejen for kontrakten. Vi har gennem årene lagt et stort arbejde i at komme til at begribe kontrakt og kon-

traktforhandlinger som, idealtypisk betragtet, den processuelle drivrem for samtlige den professionelle samarbejdsrelations øvrige aspekter; eller – som jeg kaldte det ovenfor: *det hvorom alt resten drejer sig*.

Som optakt til og forudsætning for en hvilken som helst art af psykologfaglig professionel opgaveløsning er kontrakt og kontraktforhandlinger *nødvendig*. Kontrakt og kontraktforhandlinger er en markering af den pågående samarbejdsrelations professionalitetsdimension, dvs. en markering af at samværet mellem parterne ikke er 'for hyggens skyld', men arbejdspræget; og med en (i generel-systemisk sprogbrug³) principielt instrumentel, opgaverettet snarere end en ekspressiv orientering.

På Center for Systemudvikling bruger vi udtrykket *klientens formulerede bevægelsesønske* som betegnelse for den opgave, som specificeres gennem den på et givet tidspunkt færdigforhandlede, og dermed i princippet forløbsstyrende kontrakt. Som jeg skal prøve at vise nedenfor, er dette udtryk i sig selv en sproglig markering af de iboende *vanskeligheder*, der – trods forehavendets nødvendighed – knytter sig til den succesfulde gennemførelse af et professionelt samarbejdsforløbs kontraktforhandlingsfase.

I den psykologiske faglitteratur hører *ønske*-begrebet tydeligvis hjemme i den letvægts- og overfladebetonede ende af diverse faglige begrebskontinuer – i modsætning til begreber som drift, behov eller (fra denne artikels vokabularium) handlemæssig rettedhed, der i forhold hertil er 'tunge og dybe' begreber. Ikke mindst psykoanalysens igennem dette århundrede udviklede og udbredte menneskesyn har 'lært' os at tænke på personers ønsker som mentale dannelser, der kan tildække og tilsløre, ja, ligefrem *aktivt-strategisk bruges* til at tildække og tilsløre samme personers reelle driftsbetingede rettedhed, nok så meget som til at afdække og afsløre disse (jf. f.eks. 'drømme-censorens' arbejde).

Denne slags snak er ikke mundsvejr! En hvilken som helst professionel bruger af bevidsthedsmodellen, som principielt frasiger sig dette forståelsesperspektiv på kontrakt og kontraktforhandlinger, risikerer i godhertet naivitet at blive hængende i letvægts- og overfladeproblestillinger; og risikerer dermed tillige (som vurderet ud fra en mere tyngdeorienteret professionel arbejdskodeks) at spille både sin egen og klientens tid.

Når vi på Center for Systemudvikling bliver stående ved udtrykket *klientens formulerede bevægelsesønske* som betegnelse for den professionelle kontrakts intentionalitetsaspekt, er det fordi dette udtryk på optimal vis modsvarer den foreløbighed og (i én forstand) 'overfladiskhed', der uundgåeligt knytter sig til en hvilken som helst forløbsstyrende kontrakt-formulering.

'Klientens formulerede bevægelsesønske' skal indenfor det professionelle samarbejdsforløbs rammer forstås som hverken mere eller mindre end det, formuleringen lover; nemlig en sproglig tilkendegivelse, som –

- 1) har klienten som sin direkte kilde, men den professionelle som sekundær, eller 'godkendende kilde'; og som tillige

- 2) sætter navn på den 'bevægelse', dvs. tilstandsændring i forhold til oplevet status quo, som klienten
- 3) på just dette tidspunkt af sit samarbejdsforløb med den professionelle
- 4) forpligter sig på at ville arbejde for at virkeliggøre –
- 5) efter bedste evne (thi bedre evne gives ikke!)

Klientens formulerede bevægelsesønske har således, i det professionelle samarbejdsforløbs sammenhæng, status som den *bedst mulige offentligt tilgængelige, dvs. sprogliggjorte metarepræsentationelle afbildning* af bevidsthedsrummets intentionelle kontekst. De væsentligste overordnede kvalitetskriterier, som en given bevægelsesønske-formulering må vurderes udfra, kan sammenfattes som følger.

- Bevægelsesønsket som formuleret skal være i passende samklang med *klientens* helt personlige, ja private kropslige selvaflæsninger: "Jo, dén formulering lyder rigtigt. Det var derfor, jeg opsøgte dig. Det er det, jeg skal bruge din hjælp til – også selv om jeg bliver lidt bange indeni, når jeg siger det."

Problemet, der kan knytte sig til sådanne kropslige selvaflæsninger, er at de kan vise sig variable grænsende til det vilkårlige, og dermed svære at fæste lid til.⁴ Som en særlig *aflæsningsteknisk vanskelighed* kan nævnes, at bevidsthedsrummet ikke har et særligt rum-i-rummet *specielt* beregnet til metarepræsentationelle afbildninger af bevidsthedsbærerens *eksistentielle måldimensioner*. Dén mulighed kan følgelig ikke udelukkes, at det, klienten *formulerer* som sit bevægelsesønske, rent faktisk snarere er udtryk for klientens *forsvarsprægede ønske* om tildækning og tilsløring af den rettedhed, der *de facto* foranledigede hans henvendelse til psykologen. Risikoen, der for klienten knytter sig til formuleringen af et bevægelsesønske, er jo, at han via formuleringen tillige forpligter sig offentligt til at arbejde for ønskets virkeliggørelse. Det kan give knubs og skrammer. "Tør jeg?"

- Bevægelsesønsket som formuleret må være i passende samklang med *den professionelles* såvel fagligt reflekterede som umiddelbart empatiske indlevelse i klienten. "Jo, jeg ser dig, som jeg nu er i stand til at se dig; jeg hører og har hørt, hvad du siger og har sagt, og jeg mener tillige at kunne forstå, hvad jeg har hørt. På dén baggrund har jeg tiltro til bevægelsesønsket, du formulerer, som det indtil videre sandest muligte udtryk for det, du ønsker min hjælp til."

Problemet, der knytter sig til den professionelle indlevelse i klienten, som til al indlevelse overhovedet, er selvfølgelig, kortest muligt sagt, at den professionelle *er sig*, og ikke er klienten. Dén mulighed kan ikke udelukkes, at den professionelle forholdemåde til klientens *Her & Nu*-formulerede bevægelsesønske, snarere styres af *hans egne* rettedheder i forhold til eget liv, professionelt

³ Jf. Parsons & Shils, 1962.

⁴ I parentes bemærket var det denne 'kropsaflæsningernes variabilitet', som var med til at bringe introspektionismen til fald, i og med at traditionens 'trænede forsøgspersoner' producerede data, som forekom vilkårlige og (på i metodisk forstand problematisk vis) farvede af det givne laboratoriums yndlingshypoteser.

som privat, end de styres af en specifik differentiell indlevelse i klientens liv. Med et terminologisk lån fra psykoanalysen benævnes denne problemstilling *modoverføring*.

- Endelig for det tredje skal det nævnes, at klientens formulerede bevægelsesønske, for på kvalificeret vis at kunne figurere som den professionelle kontrakts intentionalitetsaspekt, tillige skal være i passende samklang med *alle mulige andre* ønsker, forestillinger og modforestillinger, som klient og professionel måtte ligge inde med vedrørende selve arten af den professionelle samarbejdsrelation, som skal danne rammen om bevægelsesønskets mulige virkeliggørelse. Jeg nævner i flæng: ”Hvor længe skal det vare? – Hvor tæt skal vi på hinanden? – Hvor meget tillid har jeg til den professionelle, subs. klienten? – Hvor har jeg mine styrker, subs. svagheder som professionel/som klient? – Hvor meget må/skal det koste? ...”

Problemet, der knytter sig til alle den slags situation- og/eller samarbejdsrelaterede forestillinger er selvfølgelig, at der kan vise sig et så eklatant *misforhold* (mangel på samklang) mellem måske blot en enkelt af disse forestillinger og et *hvilket som helst*, selv nok tentativt formuleret bevægelsesønske fra klientens side, at samarbejdsrelationen alene derfor må opgives. Hvilket i øvrigt, i parentes bemærket, *ikke nødvendigvis* er nogen katastrofe, thi en sådan opgivelse vil også kunne give anledning til nyttig læring. Tilmeld måske nokså nyttig læring som et faktisk gennemført professionelt samarbejdsforløb. Den slags kan man aldrig med sikkerhed vide.

Opsamling vedrørende bevidsthedsrummets Intentionelle Kontekst (Sagen Her & Nu). Kendskab til bevidsthedsrummets intentionelle kontekst er *nødvendig*. Det gælder i professionelle arbejdssammenhænge. Det gælder tillige i en hvilken som helst sammenhæng, hvor en person gennem personlige selvudviklingsbestræbelser satser på at få (bedre) styr og retning på sit liv. Uden et kendskab til den intentionelle kontekst er det ikke til at vide, hvorom det hele drejer sig.

Et klart og entydigt kendskab til bevidsthedsrummets intentionelle kontekst er det *umuligt at få*. Den umiddelbart foregående tekst-sektion, som var et forsøg på at indkredse den intentionelle konteksts status i professionelle samarbejdsrelationer, kunne med en vis ret bære titlen *Jagten på den... – nej, ikke forsvundne, måske snarere forsvindende... – eller endnu bedre: den bestandigt sig forvandlende intentionelle kontekst*.

Jagten på den intentionelle kontekst tager form som en dialog. I den professionelle arbejdssammenhæng er det en dialog mellem to personer. Begge personer bidrager med hver deres til dialogen, ud fra hver deres personlige og/eller faglige forudsætninger. Som det fremgik af den forrige tekst-sektions redegørelser, er dét formulerede bevægelsesønske, som på et givet tidspunkt figurerer i den forløbsstyrende kontrakt, altid og nødvendigvis et *forhandlet* bevægelsesønske.

I sammenhænge, hvor en person arbejder på personlig selvforbedring alene med sig selv, er den kontekst-indkredsning dialog én, personen fører med sig selv. I prin-

cippet følger én-person dialogen samme processuelle formskabelon som den to-personers.⁵

I praktisk forstand kan dialogen til indkredsning af bevidsthedsrummets intentionelle kontekst aldrig afsluttes. Byttet, der jages, bliver aldrig endelig indfanget, ’nedlagt’ som det ville hedde, hvis vi forbliver i jagt-metaforen. Samtidig indgår det som en af denne artikels teoretiske forudsætninger, at *byttet eksisterer*. Bestræbelsen på at komme så *tæt som muligt* på den *korrekte* formulering af, hvad der *lige nu* er bevidsthedsrummets intentionelle kontekst (*Sagen (Her & Nu)*) er en teoretisk meningsfuld bestræbelse. Bestræbelsens teoretiske meningsfuldhed kan imidlertid aldrig finde sin endegyldige bekræftelse. Noget sådant ville jo netop forudsætte, at byttet blev endeligt nedlagt og livsproccessen dermed sat i stå⁶. Uagtet disse principielle begrænsninger vil det professionelle arbejdsliv rumme en løbende strøm af eksempler, som giver de involverede parter, eller ’jægere’, en tydelig, databaseret *oplevelse* af at være blevet i det mindste partielt og midlertidigt bekræftede i at have ramt rigtigt. Det er det, der sker, når klienten pludselig oplever sig fri af en handleblokering, som indtil da holdt ham fangen; eller når angst og søvnløshed måske fra dag til anden erstattes af pludselige ’anfald’ af livsmod. I sådanne situationer fødes *følelsen* af, at ”så må det være det rigtige, vi fik fat i”.

Afslutningsvis i dette opsamlingsafsnit skal jeg endelig nævne en yderligere komplicerende faktor, der er med til at gøre jagten på den intentionelle kontekst, dvs. den dialogisk indkredsning bevægelse i forhold til *det, hvorom det hele drejer sig*, til en uafsluttelig foreteelse.

Forandringerne eller forvandlingerne, som klientens formulerede bevægelsesønske løbende undergår undervejs i det professionelle samarbejde, kan have flere årsager. Som det ovenfor har været nævnt, kan disse forandringer eller forvandlinger være en funktion af, at den dialogiske indkredsning er tættere og tættere på at lykkes og de to jægere dermed tættere og tættere på at *ramme rigtigt*. Men forandringerne og forvandlingerne kan også tænkes at være et produkt af, at det jægerne sigter på, *selve skiven*, har flyttet på sig, siden de sidste gang forsøgte at komme den på skudhold. Disse ’skivens’, dvs. den intentionelle konteksts mulige bevægelser kan jo tilmeld tænkes at være ét blandt flere resultater af selve jagt-eksercitsen som sådan.

Om det i konkrete sammenhænge snarest er den ene eller den anden grund – eller muligvis en helt tredje grund – der ligger til grund for konkret registrerede forandringer og forvandlinger af en klients formulerede bevægelsesønske, er det naturligvis lige så umuligt at opnå endelig vished om, som det er umuligt endegyldigt at komme til kendskab om bevidsthedsrummets intentionelle kontekst som sådan. Ligefuldt bevarer denne kontekst dog sin status som *det, hvorom det hele drejer sig!*

⁵ Dialogen forløber efter en processuel formskabelon svarende til den Jeg-Mig dialektik, der udgør den teoretiske essens i Meads forståelse af det menneskelige selv-forhold; jf. Mead, 1934; Willert, 1999a.

⁶ Det er i en vis forstand en sådan storkning af livsproccessen, der finder sted, hvis et professionelt arbejdsforløb ender sine dage som et case-studie, hvor praktiker-forskeren beskriver, hvad det så i *virkeligheden* var *det hele* havde drejet sig om.

Herefter skifter scenen. Beskrivelsesfokus i det følgende delafsnit vil være samspillet mellem på den ene side bevidsthedsrummet i henseende til indhold og proces, på den anden side bevidsthedsmodellens yderste sfære, dvs. den situationelle kontekst.

Bevidsthedsrummet og den Situationelle Kontekst: indhold og proces. I min indledende oversigtlige præsentationen af bevidsthedsmodellens logiske geografi blev bevidsthedsrummet beskrevet som værende 'det metaforiske 'sted', hvor en person kan etablere selektiv meta-repræsentationel kontakt til sig selv i sit handlings- og informationsbaserede forhold til sine omgivelser'. Som det blev tydeligt gennem første hovedafsnits Mead-baserede udredninger skal denne meta-repræsentationelle selv-kontakt imidlertid ikke tænkes som en blot beskuer, så at sige introspektiv kontakt. I henhold til disse udredninger er bevidsthedsrummet tillige – og nok så væsentligt – det 'sted', der tillader personer 'tentativt at bryde disse <meta-repræsentationelt givne> informationsstrukturer op og sætte dem sammen på nye måder, som (om alt går vel) viser vejen ud af en eksisterende handleblokering'.

Det følgende delafsnit tager sigte på at beskrive en række teoretiske og praktiske omstændigheder, som knytter sig til dette forståelsesperspektiv. Først vil jeg præsentere nogle overvejelser vedr. de generelle funktionsprincipper, der kan antages at styre bevidsthedsrummets mentale arbejdspræstationer. Dernæst vil jeg gennem en faseopdelte beskrivelse arbejde på at udvikle et hedhedsbillede af de udvekslinger, der finder sted henover grænselinien mellem bevidsthedsrummet og de fire virkelighedsdomæner, som tilsammen udgør bevidsthedsrummets situationelle kontekst.

Bevidsthedsrummet som mentalt Globalt Arbejdsrum. Ud over at have ladet mig belære af Meads tankeunivers, har min praktiske udviklingstænkning i forhold til bevidsthedsmodellen fået nyttig inspiration fra moderne kognitionspsykologiske overvejelser vedrørende den menneskelige bevidstheds funktionalitet. Den af B.J. Baars udviklede model-metafor, der anskuer bevidstheden som *menneskets mentale Globale Arbejdsrum (Global Workspace Metaphor)*⁷ har været mig til særlig nytte. Baars' model er udviklet på baggrund af en *mainstream*-kognitionspsykologisk tankegang, der essentielt betragter menneskets kognitive færdigheder i analogi til en computers. Dette forståelsesperspektiv sætter nogle begrænsninger i forhold til bevidsthedsmodellens Mead-inspirerede bio-økologiske rammeforståelse. Disse begrænsninger vil jeg vende tilbage til siden.

Indledningsvis vil jeg søge at indfange det helhedssyn, der er bygget ind i Baars' metaforiske opfattelse af bevidstheden som et afgrænset mentalt arbejdsrum, som et menneske i egenskab af informationsbearbejdende system har til sin rådighed. Jeg har valgt en tekstlig form, der svarer til den *pædagogiske* fremstilling af Baars-modellen, jeg gennem årene har udviklet i undervisningsøjemed.

- Forestil dig en stor larmende fabriksal fyldt op med et utal af enkeltstående maskinelle enheder. Her en drejebænk. Der en avanceret fotokopieringsmaskine. Dérovre er et arbejdssjak i gang med at bygge en rumlig model op ved hjælp af en slags avancerede Lego-klodser. I et hjørne er der opstillet et kemisk laboratorium, hvor kolber med boblende, mangefarvede vædske er forbundet med hinanden, bunsenbrændere osv. I et andet hjørne er nogle kedler, der ligner trykkogere, stillet op på række...

Forestil dig dernæst alt dette som et billede på moderne kognitionspsykologis opfattelse af hjernen. De enkelte maskinelle enheder vil i kognitionspsykologiens sprog hedde moduler, dvs. specialiserede informationsbearbejdende enheder. På den ene side tænkes modulerne som funktionelt adskilte, og dermed som nogle der udfører de arbejdsmæssige rutiner, de hver især er specialprogrammeret til, i tidlig parallelfunktion. På den anden side er arbejdet, som gøres af alle modulerne hver for sig, bundet sammen til et koordineret hele. Men kommunikations- og koordineringssystemet, som til syvende og sidst får fabriksallens samlede arbejdsmæssige output til at være en del af én og samme produktionsproces, er der ingen af arbejderne, der betjener de enkelte maskinelle enheder, der har overblik over. De passer hver deres. Emnerne, de bearbejder, er ganske vist nogen, de har modtaget som halvfabrikata 'et eller andet andet sted fra' i fabriksallens. Efter endt bearbejdning sender de dem dernæst videre 'et eller andet andet sted hen'. Men hvert enkelt arbejdssjak har kun kendskab til de arbejdsoperationer, der finder sted i deres egen maskinelle enhed.

Med en enkelt undtagelse!

Hvad du nemlig dernæst også skal forestille dig, er at der i denne fabriksal, på et sted som er synligt for alle, er opsat en stor billedskærm og en højttaler. Med mellemrum, ja som var det en lysbilledsekvens toner der billeder frem på denne skærm evt. ledsaget af sproglige supplerende beskrivelser af billedindholdet. "Hallo-hallo, det er bevidsthedsinstansen. Sidste nye opgave. Det drejer sig om en fabriksal, en fabriksal med maskiner, en fabriksal, der skal være fyldt op med maskiner. Er der nogen, der *har noget* på 'maskiner, der kan være i en fabriksal'?"⁸

Baars' teoretiske interesse for bevidsthedsfunktionen knytter sig i høj grad til måden, hvorpå den i operativ henseende udgør en tydelig kontrast til det øvrige kognitive sy-

⁷ Se Baars, 1988; 1997; Baars & McGovern, 1996.

⁸ Det er nogle år siden, jeg for første gang stødte på Baars' model, og dannede billedet af fabriksallens som en måde visuelt at anskueliggøre den i modellen nedlagte funktionelle logik på. I dag ville jeg måske snarere have tænkt på et internt mailsystem i et stort kontorhus, indrettet så medarbejderne hver især kun havde mulighed for at kontakte et bestemt, begrænset antal kolleger; med undtagelse af – nok engang – 'bevidsthedsinstansen', som ene af alle nød det privilegium at kunne sende mails adresseret 'Til Alle'. Mogens Hansen (1992) har billedgjort Baars-modellen som en faglig konference med deltagelse af diverse specialist-eksperter (moduler for special-intelligenser), hvor bevidsthedsinstansen svarer til den *talerstol*, som alle eksperterne har deres opmærksomhed rettet mod, i tilgift til at de én ad gangen kan benytte sig af den.

stem, eller hjernen, som den er den del af. De for min sammenhæng vigtigste variable i det af Baars opstillede *kontrast-katalog* er følgende:

- *Kanalkapacitet*: Med sine mange milliarder nerveceller delt op i et utal af specialiserede operationelle enheder er hjernen som et hele i stand til at håndtere umådeligt store informationsmængder ad gangen. Menneskets fokale bevidsthed er i modsætning hertil kendt for at måtte lade sig nøje med de bekendte *syv enheder plus/minus to* (Miller, 1956).
- *Procesform*: Mens hjernen som et hele er kendetegnet ved, at informationsforarbejdningen er organiseret som parallel- eller simultanforløb: *mange-ting-ad-gangen* med derpå følgende processuel integration, så er bevidsthedssystemet kendetegnet ved seriel procesform, *en-ting-ad-gangen*
- *Redundans*: Mens hjernen i henhold til modultankegangen er kendetegnet ved en operationel fragmentering, således at hvert enkeltstående fragment (modul) har høj operationel forudsigelighed (redundans), så er bevidsthedssystemet kendetegnet ved lav operationel redundans. Bevidsthedssystemets informationsforarbejdning kan resultere i mentale produkter, som aldrig tidligere har eksisteret og aldrig igen vil komme til det.
- *Kommunikativ kontaktflade*: Som en helt central, forskningsledende *hypotese* forestiller Baars sig at bevidsthedssystemet ene af alle blandt hjernens moduler kan involvere og trække informationer fra samtlige øvrige moduler. Baars bruger betegnelsen *global adgang* (*global access*) om dette bevidsthedssystem-specifikke operative princip. Mens de tre tidligere katalogpunkter har bygget på kognitionspsykologiske og neurovidenskabelige standarddata, så har dette punkt et i højere grad spekulativt præg, men er til gengæld så meget des mere teoretisk vidtrækkende.⁹

Jeg vender tilbage til den metaforiske beskrivelse af bevidsthedssystemet som central og informationsmæssigt integrativ kaldeenhed i en fabriksfabrik herfra at hente flere ideer til de særlige funktionelle betingelser, som er rammesættende for systemets arbejdspræstationer.

En operativ enhed som den just beskrevne vil først og fremmest have en konstant forpligtelse hængende over sig til at *økonomisere med tid og plads*. I kraft af det særlige privilegium enheden nyder, nemlig at kunne påkalde sig alle andre operative enheders funktionelle opmærksomhed, må man forestille sig, at der vil være vældig meget bud efter den. Samtidig er enheden underlagt det vilkår kun at kunne sende

⁹ Det 'centralistiske' præg, der i kraft af *global adgangs*-princippet er indbygget i Baars-modellen er et lidenskabeligt diskuteret bevidsthedsteoretisk tema, med specielt Daniel Dennett (se bl.a. 1991) som én blandt de mest indflydelsesrige kritikere. Bevidsthedssystemet, som fremlægges i herværende artikel, befinder sig i forhold til denne diskussion på 'Baars-linien'. Den 'mentale centralisme', som Baars-modellen og min egen model forfægtter, forudsætter ikke, at hjernen *stoffligt-strukturelt* er tilsvarende centralistisk organiseret.

ét budskab ad gangen¹⁰, og tilmed kun et budskab, som i henseende til informationsmæssigt volumen er af ganske beskedent omfang – latterligt beskedent, kunne man sige, i henhold til de enorme informationsmængder, der i øvrigt håndteres i den samlede fabriksfabrik. Enheden må af denne grund være udstyret med et særdeles veludviklet dør- eller grænsevogtersystem (*gatekeeper*). Inden for den valgte organisatoriske metaforiske rammesætning påhviler der enheden et ansvar for løbende at foretage operative prioriteringer, som bedst muligt afspejler *den organisatoriske helheds* interesser, dvs. organisationshelhedens ('fabrikshallens') interne såvel som eksterne overlevelsesvilkår og fremadrettede udviklingsmuligheder.¹¹

I lighed med hvad jeg selv gør i bevidsthedssystemet, bruger Baars *kontekst*-betegnelsen i forbindelse med sin konceptualisering af bevidsthedssystemets dørvogterfunktion. Dette terminologiske sammenfald er ikke tilfældigt. I forrige delafsnit blev bevidsthedssystemets Intentionelle Kontekst, bl.a. beskrevet som en organismisk instans, der 'danner baggrund og (i bio-psykisk principiel forstand) begrundelse for bestemte bevidsthedsmanifestationers tilstedeværelse i bevidsthedsrummet...'. For at denne beskrivelse skal give operativ mening, må en form for grænselinie-kontrol eller dørvogter-funktion svarende til den Baars'ske være forudsat.

Rent funktionelt, og det vil her sige neurofysiologisk-operativt, tænker Baars sig, at dørvogteren gør sit arbejde ved hjælp af (hvad der svarer til) en statistisk vægtningsprocedure som styres af generelle principper for tildeling af bio-psykisk væsentlighed til diverse typer af situations- eller stimulus-karakteristika. Det er denne vægtningsprocedure, som eksempelvis er ansvarlig for, at vi vil registrere vores eget navn, dersom det optræder i et lydteppe af almindelig baggrundstøj. Brud på forventningsstrukturer kan nævnes som et andet forhold, der giver særprioritet hos dørvogteren ("Hovsa, hun er jo splittbar – og så på cykel!"); eller faresignaler fra omgivelserne ("Åh nej – det var *delete*-knappen..."). I tilgift til sådanne situationelle kontekster opererer Baars med intentionelle kontekster af meget forskellig tyngde og tidsperspektiv. Eksempelvis indgår et begreb om *det personlige selv*, som en af de i langsigtet forstand 'tungeste' intentionelle kontekster i hans modeltænkning.

Baars' model fortæller en historie om, hvordan *hjernens* (formodede) bevidsthedsinstans kan tænkes at arbejde sammen med *resten af hjernen* forstået som informationsbear-

¹⁰ Fabriksfabrik-metaforen giver ikke et godt billede af den *timing* og det tempo, med hvilke Baars (med delvis neurovidenskabelig evidens) forestiller sig, der i princippet kan skiftes 'bevidstheds-billede', nemlig ca. 10 gange per sekund.

¹¹ Det er bevidsthedsteoretiske overvejelser analoge til de i dette afsnit metaforisk fremlagte, der får Morris & Hampson (1983) til at formulere deres BOSS-model for bevidsthedsfunktionen, altså en billedgørelse af bevidstheden som en *direktion*, der leder og fordeler arbejdet og sagsgangene. Jeg har personlig fundet BOSS-modellen inspirerende. Samtidig giver mit Mead'ske basisperspektiv mig forbehold over for ækvivaleringen af bevidsthed med ledelse. Selvbevidsthedens karakter af meta-repræsentationelt informationsbehandlingsenhed indebærer, at der er en spaltning mellem denne og den egentlige organisatoriske magtbase, som hører handlingslivet eller eksekutivsystemet til, dvs. reguleringen af *stof- og energiudvekslinger* med omgivelserne.

bejdende system. Modellen er funktionel i den forstand, at den gør det indleveligt, at en hjerneenhed (et modul) med de særlige træk indbygget i sig, som modellen præsenterer, må være særdeles nyttig, ja nødvendig, dersom kognitionspsykologiens 'modulhjerne' skal kunne levere den vare, den faktisk (at dømme efter menneskers faktisk observerbare adfærdspræstationer) leverer.

Stadigvæk er modellen ikke funktionel i Mead'sk forstand. Det er i forbindelse med præsentationen af modellen en *underforstået* præmis, at den total-hjerne (det totale informationsbehandlende system), som bevidsthedsinstansen er en del af, bruges af et menneske, som er optaget af sine menneskelige gøremål i en menneskelig verden. Koblingen, der gør sig gældende mellem på den ene side hjernen som informationsbehandlende system, på den anden side mennesket som et i verden handlende organismisk, og dermed naturhistorisk tildannet væsen bliver imidlertid aldrig for alvor konkretiseret. Eller måske snarere: det 'menneske', som modulhjerne inklusive bevidsthedsinstans tænkes at betjene, forstås ikke som andet end en slags forstørret udgave af 'et informationsbehandlende system'. Den særlige kvalitative diskontinuitet, som ifølge herværende artikels basisperspektiv gør sig gældende mellem organismers energi- og stofskiftbaserede udvekslinger med omgivelserne (handlingslivet) og samme organismers udelukkende informationsbaserede udvekslinger ('erkendelseslivet') er ikke sat på dagsordenen i forbindelse med de Baars'ske modelovervejelser; svarende til at disse problemstillinger i det hele taget ofte vil være sat uden for parentes i kognitionspsykologisk tænkning, som styres af det såkaldte computerparadigme.¹²

Som et middel til at hente de antydede problemstillinger ind i den 'bevidsthedsteoretiske parentes' vil jeg i det følgende gøre nogle principielle overvejelser vedrørende tid eller temporalitet som en del af bevidsthedsrummets situationelle kontekst. Overvejelserne vil bl.a. indebære et gensyn med den fler-modalitetsteori for bevidstheden, der med Mead som ophavsmand blev præsenteret i første hovedafsnit.

Bevidsthedsrummets Situationelle Kontekst (1): tid. I bevidsthedsmodellen figurerer såvel fortid som fremtid som en del af bevidsthedsrummets situationelle kontekst. Dette følger som en naturlig konsekvens af den beskrivelse, der i første hovedafsnit blev givet af den prototypiske udgangssituation for reflektive handlinger, nemlig 'tilstedeværelsen af en handleblokering eller handlemæssig (intentionel) flertydighed forårsaget af en impulskonflikt inden for rammerne af et eksisterende perceptuelt felt'. I og med at det er selvbevidsthedens grundlæggende bio-psykiske tjenlighedsbestemmelse at neutralisere eller imødegå sådanne handleblokeringer, vil bevidsthedsrummets mentale arbejdspræstationer altid, om ikke eksplicit så implicit, være struktureret i henhold til en (*Før* ← *Nu* → *Efter*)-skematik. '*Før*' refererer til dén tidlige sektor, eller dét *tidsrum*, hvor handleblokeringen eller problemet eksisterer som en del af omgivelserne. '*Efter*' refererer til tidsrummet, hvor handleblokeringen ikke længere eksisterer

¹² Jf. eksempelvis den eksplicite kognitionsvidenskabelige trosbekendelse, som kan læses i Gardner, 1987, p.6f. Se Neisser, 1976, for en kritik af computerparadigmets manglende økologiske validitet.

som en del af omgivelserne. '*Nu*' referer til det *tidspunkt lige nu*, hvor bevidsthedsbæreren er aktivt engageret i på et bevidsthedsmæssigt plan at skabe forudsætninger for, at omgivelserne kan skifte karakter fra deres 'før'-tilstand til deres 'efter'-tilstand.

Som det blev sagt i første hovedafsnit udmønter dette aktive bevidsthedsbaserede engagement sig i et fortløbende *meningsmæssigt rekonstruktionsarbejde* i forhold til eksisterende tilgængeligt informationsmateriale vedrørende verdens beskaffenhed. I første hovedafsnit brugte jeg et sted Tolmans velvalgte metafor *kognitive kort* om den art af informationsmateriale, hvorfra bidragene til dette rekonstruktionsarbejde hentes. Målsituationen for arbejdet er, at bevidsthedsbæreren bliver istand til, gennem styret selektion og rekombination af materiale fra eksisterende kognitive kort, at sammenbygge et eller flere nye kognitive kort, som forhåbentlig vil kunne hjælpe ham til at finde vejen ud af den eksisterende handleblokering.

Om den slags nye, sammenbyggede kognitive kort, der kan blive resultatet af de mentale problemløsningsorienterede arbejdspræstationer, som registreres i bevidsthedsrummet, kan følgende siges.

- Kortene repræsenterer i selve øjeblikket, hvor de bliver til, kort, som *ikke nødvendigvis er knyttet til noget landskab*. Snarere end at være afbildninger af et eksisterende landskab har disse sammenbyggede kort karakter af (mer eller mindre partielle) foregribelser af et *muligvis* eksisterende landskab – nemlig et landskab, dvs. et sæt af omgivelser, som er således beskaffent, at den refleksionsinitierende problemsituation er neutraliseret, modificeret, omskabt... Kortene er således manifestationer af den for mennesket særegne kapacitet til at være i informationsmæssig kontakt med noget ikke reelt eksisterende. I første hovedafsnit brugte jeg det moderne udtryk *virtuel* som betegnelse for den særlige art af 'måske-virkelighed', disse kognitive kort viser hen til.¹³
- Med et andet udtryk lånt fra moderne IT-sprogbrug kan de pågældende kognitive kort siges at være bygget op i henhold til en *interaktiv* informationsstruktur. Kortbetegnelsen karakteriserer dem i deres egenskab af *statiske* informationsstrukturer, som bevidsthedsbæreren kan 'have i sit hoved' og således være i mere eller mindre helhedsbetonet metarepræsentationel kontakt med. I henseende til deres *dynamiske* aspekt kan kortene snarere beskrives som mere eller mindre differentierede *handleplaner*¹⁴, dvs. foregribelser af informationelt medierede sekvenser af stof- og energibaserede udvekslinger mel-

¹³ Som for andre af de kognitive delkapaciteter, som bidrager til menneskets særlige rationalitetsform, gælder det også for denne, at dyriske for-former kan iagttages; jf. f.eks. Batesons charmerende artikel (1973) om ikke blot menneskers, men tillige dyrs leg som værende baseret på laden-som-om, og dermed på en grad af virtualitet. Menneskets kapacitet til at være i kontakt med det ikke-eksisterende hjælpes bl.a. på vej af sproget, eksempelvis det lille ord 'ikke'.

¹⁴ Jf. Miller, Galanter & Pribrams klassiske bog (1960) om *Plans and the Structure of Behavior*, der i min 'personlige psykologihistorie' figurerer som en af kognitionspsykologiens mest løfterige bestræbelser på at koble mellem erkendelsesliv og handleliv.

lem bevidsthedsbærer og omgivelser, som vil kunne tænkes over tid at føre frem til et sæt af 'problem-rensede' omgivelser. Kortene afspejler således i kraft af deres udformning nogle erfarings- eller fortidsbaserede forventningsstrukturer vedrørende det handlende subjekts muligheder for at afstedkomme styrede omverdensforandringer, der rækker ind i fremtiden. Disse forventningsstrukturer skal forstås som tentative operationaliseringer af den (*Før* ← *Nu* → *Efter*)-skematik, som ovenfor sagdes at være et overordnet, strukturerende princip for bevidsthedsrummets mentale arbejdspræstationer.

De metaforiske højtaleropkald, som i henhold til den Baars'ske model-metafor løbende udsendes fra bevidsthedsinstansen, er funktionelt begrundet i bevidsthedsbærerens behov for at skaffe sig et informationsmæssigt grundmateriale, som kan danne basis for sammenbygningen af sådanne nye fremtidsrettede, virtuelle og potentielt handlestyrende kognitive kort. Ifølge Baars-modellen når disse højtaleropkald ud til, i princippet, de fjerneste afkroge af den øvrige hjerne. I bevidsthedsmodellens Mead-inspirerede forståelseslogik vil materialeindsamlingsprocessen snarere blive beskrevet som én, der finder sted gennem *selektiv fokuseret virkelighedsaf-læsning*. Bevidsthedsbæreren stiller spørgsmål til de fire virkelighedsdomæner, som bevidsthedsrummet er indlejret i og har herigennem mulighed for at få metarepræsentationelt fokus på informationskomponenter herfra, som kan udnyttes i forbindelse med sammenbygningen af det eller de nye kognitive kort, som der i situationen måtte være brug for.

Denne procesform vil blive gjort til genstand for nærmere behandling i de to følgende underafsnit.

Bevidsthedsrummets Situationelle Kontekst (2): de fire virkelighedsdomæner. I den oversigtsbetonede præsentation af bevidsthedsmodellen, som indledte dette hovedafsnit, blev den situationelle konteksts fire virkelighedsdomæner beskrevet som 'det datareservoir af første-ordens repræsentationer, som er potentielt til stede i her & nu-situationen, og hvorfra råmaterialet til bevidsthedsrummets anden ordens- eller metarepræsentationer kan dannes'. Nedenfor vil jeg karakterisere de enkelte virkelighedsdomæner for sig i deres egenskab af sådanne partielle datareservoirer.

Det(n) Andet(n). Den ydre materielle og sociale virkelighed er til rådighed for personer som et reservoir af samspilsmuligheder (handlemæssigt) og betydningsmuligheder (informationsmæssigt). Undersøgelsen af de mangfoldige koblingsmuligheder, der kan komme på tale mellem en person og denne persons omgivelser, hører traditionelt betraget hjemme under perceptionspsykologien. Store dele af især den klassiske perceptionspsykologi har været optaget af undersøge de rent figurlige afbildningsrelationer mellem person og omgivelser. Sådanne undersøgelser relaterer sig til, hvad jeg i første hovedafsnit benævnte den sensoriske bevidsthedsmodalitet.

Problemstillinger knyttet til den sensoriske bevidsthedsmodalitet vil ikke være af direkte relevans for herværende artikels funktionelle grundperspektiv, ifølge hvilket det er bevidsthedsrummets bio-psykiske primærbestemmelse at arbejde henimod 'en sådan meningsmæssig *rekonstruktion* af

det perceptuelle felt, at et handlende subjekt kan finde vejen ud af en reflektions-udløsende handleblokering'. Det er til gengæld i kraft af dette funktionelle grundperspektiv, at aspektrummet, som i bevidsthedsmodellen grænser op til virkelighedsdomænet *Det(n) Andet(n)* bærer navnet *Beslutningen*.

Bevidsthedsmodellens funktionelle grundperspektiv indebærer, at det primære faglige interessefokus vedrørende en persons perceptuelle felt flytter sig fra dette felts 'udsende' på et givet tidspunkt til snarere at angå feltets mulighed for at gøres til genstand for meningsmæssig transformation. Transformationer af en persons perceptuelle felt vil (udtrykt i Tolman'sk metaforik) være medieret gennem bevidsthedsbærerens *beslutninger* om at afprøve 'virkelighedsværdien' af et givet, nydannet kognitivt kort. I kraft af beslutningen lægges en bestemt meningsmæssig struktur tentativt ud i omgivelserne. Sådanne tentative meningsstrukturer vil bevare et (som jeg kalder det) virtuelt præg, indtil beslutningen muligvis omsættes i konkret handling. Herefter vil det vise sig, om den ydre virkelighed er i stand til at rumme de pågældende meningsstrukturer, *realisere dem*, kunne man sige. I modsat fald kan de (i hvert fald indtil videre) ikke nå ud over deres virtuelle status. Man kan tænke på disse udlagte meningsstrukturer som spørgsmål, der stilles af bevidsthedsbæreren til den ydre virkelighed; og man kan tænke på de indhentede handleresultater som den ydre virkeligheds svar på de stillede spørgsmål.¹⁵

Krop-som-erfaring og Krop-som-impuls. Menneskekroppen fungerer som materiel forankring for bevidsthedsrummet og for de mentale arbejdspræstationer, som manifesterer sig gennem bevidsthedsrummet. Kroppen er det handlende subjekt på en måde, som er lige så uomtvistelig, men samtidig uudgrundelig som måden, hvorpå dén handlemæssige rettet-hed, som hører bevidsthedsrummets intentionelle kontekst til, på én og samme gang er der, men tillige er umulig at nå til et endegyldigt kendskab omkring.

Som metarepræsenteret objekt kan kroppen figurere i et menneskes bevidsthedsrum på flere forskellige måder. Kroppen kan dels figurere som materiel krop, kroppen i kød og blod. Som sådan udgør egen-kroppen for et menneske en del af dette menneskes ydre virkelighed, dvs. en del af virkelighedsdomænet *Det(n) Andet(n)*. Denne art af krops-kobling er på spil, når jeg arbejder på at tage en splint ud af fingeren, når jeg studser skægget som et led i mit morgentoilette, eller (med en hypermoderne variant) når en kvinde får lejlighed til at se sit eget foster på en fjernsynsskærm i forbindelse med en scanning. Hvis man bortser fra de specielle vilkår, som kan knytte sig til menneskets besiddelse af en metarepræsentationel kapacitet oveni sin blot og bart repræsentationelle kapacitet i forhold til omgivelserne, svarer de informations- og handlemæssige samspilsmuligheder, som kan eksistere mellem et

¹⁵ Ud over gennem den senere tid at have været optaget af at tilegne mig et Mead'sk forståelsesperspektiv har jeg, fra sidelinien så at sige, haft kontakt med min Center-kollega Benedicte Madsens faglige tilegnelsesarbejde i forhold til en anden socialpsykologisk klassiker, *Kurt Lewin* (se bl.a. Madsen & Willert, 1997). Vi er begge blevet slået af de mange parallelle tankemønstre, der gør sig gældende mellem Mead og Lewin. Dette afsnits passager om handlingsrettede beslutninger som baggrund for meningsmæssige omstruktureringer af omgivelsesfeltet (hos Lewin: *Life Space*) peger på ét sådant eksempel.

menneske og dette menneskes egen-krop, til en kats eller en abes muligheder for at være informations- og handlemæssigt koblet til deres egne kroppe.¹⁶

Som en (formodentlig) helt igennem menneskelig specialitet besidder personer tillige muligheden for at være meta-repræsentationelt koblet til deres egen krops mentale inder-side. Det er denne koblingsmulighed, som i bevidsthedsmodellen er markeret gennem de to virkelighedsdomæner *Krop-som-impuls* (med reference til denne koblings fremadrettede aspekt) og *Krop-som-erfaring* (med reference til koblingens bagudrettede aspekt).

I bevidsthedsmodellen er disse to virkelighedsdomæner placeret, så de tilsammen udgør en symmetrisk pendant til den situationelle konteksts 'ydside', dvs. *Sproget* og *Det(n) Andet(n)*. Pointen, som herigennem tydeliggøres, er at koblingsmulighederne, som en person har til sin rådighed i forhold til sin kropslige mentale inder-side, ud fra en teoretisk betragtning er af samme art som personens tilsvarende koblingsmuligheder i forhold til virkeligheden uden for den organiske grænselinie. Denne pointe er blot en konkretisering af det almene synspunkt, som fremførtes i afslutningen af første hovedafsnit, om at 'vi mennesker som enkeltpersoner er udstyret med en kapacitet til at lægge planer for vores egen frelse og forbedring, ganske på linie med de planer, vi kan finde på at lægge for den øvrige verdens frelse og forbedring'.

På samme måde som det blev beskrevet i forbindelse med virkelighedsdomænet *Det(n) Andet(n)*, gælder det også i forbindelse med kroppens to virkelighedsdomæner, at bevidsthedsbærerens kontakt med disse ofte (og ikke mindst i selvundersøgelsessammenhænge, hvor psykologer er involveret) vil kunne beskrives som spørgsmål-svar sekvenser. Sådanne sekvenser kan være skruet sammen på den i konversationsmæssig forstand konventionelle måde, hvor spørgsmålet er det, der formuleres først, nemlig ud fra et håb om herigennem at fremkalde et svar.

- Terapeuters eksplorative spørgsmål til deres klienter vil hyppigt være rettet til klientens krop eller (som det metaforisk siges i terapi-slang) 'til maven' snarere end til klientens forstandsprægede hoved. I nogle tilfælde vil den intenderede modtager af sådanne spørgsmål være klient-kroppen som bærer af *livsløbs-erfaringer* ("Hvad sker der med dig indeni, nu hvor du efter så mange års tavshed fortæller en anden person om din mors død?"). I andre tilfælde vil spørgsmålene snarere være rettet til klientkroppen som bærer af en præ-reflektiv skelneevne i forhold til *fremadrettede handlemuligheders* mulige kongruens med den aktuelle kropslige totaltilstand ("Hvilket spørgsmål ville du allerhelst have, jeg stillede dig lige nu?").¹⁷ Terapeutspørgsmål af denne type kan

betragtes i fuldstændig analogi til Baars-modellens metaforiske højtaleropkald: "Er der nogen, der har noget på...?", blot altså med den i processuel forstand uvæsentlige forskel, at spørgsmålsformuleringen i *sit udgangspunkt* stammer fra en anden person end bevidsthedsbæreren selv.

Modsætningsvis leverer arbejdet som psykologisk proceshjælper også mange eksempler på, at klienter (efter oplevelseskvaliteten at dømmes) modtager *tilsyneladende* svar på spørgsmål, som de på modtagelsestidspunktet ikke er sig bevidst at have stillet – eksempelvis i form af drømme¹⁸, hørte stemmer, akut opståede erindringsbilleder¹⁹; og hvor det videre arbejde mellem psykolog og klient dernæst kan blive styret af en tidsbegrænset kontrakt gående ud på at indkredse, dvs. opnå meta-repræsentationel kontakt med de spørgsmål, som udgør den meningsbærende kontekst for de modtagne, i sig selv måske svært dechiffreerbare svar.

Sproget. Som virkelighedsdomæne betragtet er sproget givet som en syntaktisk og semantisk almenstruktur. Interpersonelt gør sproget det muligt for mennesker at etablere kommunikativ samhandlen inden for rammerne af sprogligt baserede fællesskaber. Sproget fungerer samtidig som et medium for det enkelte menneskes kommunikative samhandlen med sig selv.

En del af denne selvrettede kommunikative samhandlen finder sted som et i tilværelsessammenhængen betydningsfuldt, men ikke særskilt intenderet biprodukt af den enkeltes sprogbaserede kommunikation med andre. De sproglige budskaber af, eksempelvis, følelsesmæssig, direktiv eller rent informerende art, som den enkelte retter mod andre, tjener samtidig som en fortløbende opdatering til budskabsafsenderen selv vedrørende dennes kropslige forholdemåder, handlemæssige rettet og viden vedrørende dette og hint. Meget af denne sprogligt funderede selvaflæsning foregår uden nødvendigvis at sætte sig tydelige spor i den talendes fokuserede selvbevidsthed; men kan selvfølgelig finde vej dertil, dersom det konkret aflæste eksempelvis byder på overraskelser i forhold til indarbejdede forventningsstrukturer ("Jeg lod vist lidt kort for hovedet – måske er jeg alligevel mere sur på hende, end jeg troede?").²⁰

på herigennem at få materiale til min løbende vurdering af, om vi aktuelt synes at være på rette spor, eller snarere på et galt spor. Alle den slags gyldighedsmæssige forbehold, som jeg omtalte i forbindelse med klient-terapeutparrets fortløbende 'jagt på bevidsthedsrummets intentionelle kontekst' vil selvfølgelig også være gældende i forbindelse med den her beskrevne 'jagt på Kroppen-som-impuls'.

¹⁸ Den her beskrevne psykiske funktionalitet, som kan knytte sig til drømme m.m., er i pagt med Jungs opfattelse af, at sådanne symbolgennembrud til bevidsthedsrummet kan forstås som psykens forsøg på at gøre opmærksom på aspekter ved selvet, som en person i sin livsførelse aktivt har undertrykt; med delvis psykisk selv-forkrøbling til følge.

¹⁹ Se Berntsen, 1996, for en undersøgelse og diskussion af spontant opståede erindringer i hverdagssammenhænge.

²⁰ Den i afsnittet beskrevne pointe vedrørende sproget som processuel kilde til en fortløbende mental selv-opdatering havde Meads (1934) store bevågenhed; se også Willert, 1999, p.45ff, hvor jeg døber fænomenet 'talehandlingens selvstimulerende effekt'.

¹⁶ Gallups velkendte forsøg vedrørende abers forhold til eget spejlbillede, hvor det demonstreres, at menneskets allernærmeste fylogenetiske forfædre sandsynligvis har et tæt-på-meta-repræsentationelt forhold til egenkroppen som en *egen krop*, angår det her beskrevne kropslige koblingsaspekt. Se Byrne, 1995, p.114.

¹⁷ Denne præ-reflektive skelneevne svarer til Rogers' begreb om *organismic valuating process*. Ud over at kunne bede en klient om via sin krop at være idegenerator for den videre terapeutiske proces, har jeg tillige vænnet mig til som terapeut med mellemrum at stille klienten det enkle spørgsmål "Hvordan har du det lige nu?"; med henblik

Blandt de fire virkelighedsdomæner indtager sproget en særstilling, i og med at det som virkelighedsformidlende instans fungerer gennem andenhånds modifikation af en førstehånds-virkelighed af ikke- eller førsproglig art; nemlig dén førstehånds-virkelighed som sprogbrugeren kan opnå meta-repræsentationel kontakt med i kraft af den situationelle konteksts tre øvrige virkelighedsdomæner. Sproget bidrager fortløbende til 'sekundære virkeliggørelser' af allerede metarepræsenterede førstehånds eller primære virkelighedsmanifestationer med forankring i et eller flere af bevidsthedsrummets øvrige tre tilliggende virkelighedsdomæner.

En af sprogets væsentligste funktioner i denne sammenhæng er at hjælpe til håndteringen af det kroniske pladsproblem, som i kraft af bevidsthedsrummets snævre kanalkapacitet er et vilkår for udviklingen af dettes mentale arbejdspræstationer. Sproglig etikettering bidrager til en *virkeligheds-kondensering* med det resultat, at de syv informatiske enheder, der er plads til i den fokuserede selvbevidsthed, kan blive i reel informationsmæssig henseende umådeligt omfattende ('*min livshistorie*'; '*Gud*'; '*min kærlighed*'). Uden sprogets kondenseringsfunktion ville personer ikke kunne lave den slags selvundersøgelser og mulige meningsmæssige omkalfatringer af deres ydre og indre virkelighed, som udgør essensen i bevidsthedsrummets bio-psykiske bestemmelse.

En væsentlig, så at sige arbejdstekniske *vanskelighed*, som knytter sig til sprogets (dvs. *Beretningens*) varetagelse af sin kondenserings-funktion er, at det kan være svært at afgøre graden, hvori kondenseringen tillige afstedkommer en indholdsmæssig modifikation eller ligefrem omdannelse af de de førsproglige virkelighedsmanifestationer, kondenseringen sættes i værk overfor. Denne problemstilling har bl.a. sammenhæng med det forhold, at sproglig kondensering nødvendigvis altid ledsages af en *konventionalisering* af det således kondenserede. Sproget gør i en vis udstrækning 'mig-data' til 'man-data'. Øjeblikkets helt specielle oplevelse vil som del af en *Beretning* blive sat på sproglig formel i henhold til fortidige, i social forstand almengjorte betydningskabeloner.²¹

Sprogets funktionelle betydning for arbejdet som psykologisk proceshjælper er dobbelt, på en gang fremmende og hæmmende.

- Sproget udgør dels, naturligvis, selve forudsætningen for, at indholdet af en persons bevidsthedsrum (i sprogligt modificeret form) kan blive tilgængeligt for andre end personen selv.
- I kraft af sin kondenseringsfunktion bidrager sproget endvidere til en intensivering af dén metarepræsentationelle kontakt, der kan udvikles mellem en person og denne persons aktuelt givne livsvilkår.
- I kraft af konventionaliseringen bidrager sproget imidlertid samtidig til at skabe afstand mellem personen og disse selvsamme livsvilkår.

Denne sprogets funktionelle dobbelthed har sit modstykke i tilstedeværelsen af principielt modsatrettede strategier i psykologisk arbejdsregi.

- Sprogliggørelse ('*Kan du sætte ord på?*') af hidtil til ikke-sprogliggjorte *Bagage-* og *Begærs-*komponenter kan bidrage til en tydelig intensivering af bevidsthedsbærens emotionelt farvede kontakt til disse komponenter.
- Til andre tider kan det være nødvendigt at hjælpe bevidsthedsbæreren til at søge 'bagom sproget' ('*Skidt med hvad det hedder – kan du mærke det?*') for derigennem at facilitere en (i højere grad) direkte metarepræsentationel kontakt til *Kroppen-som-erfaring* eller *Kroppen-som-impuls*; og tillige facilitere en imødegåelse af den sproglige kondenseringsproces' nødvendigvis konventionaliserende og dermed tillige potentielt fiktionsskabende resultater.

Afrunding vedrørende de fire virkelighedsdomæner.

Min gennemgang af de fire virkelighedsdomæner, som omkranser bevidsthedsrummet er hermed afsluttet. Jeg kalder dem virkelighedsdomæner, omend deres ontologiske status snarere er den at være første ordens-repræsentationer af de styreprogrammer, hvorigennem en persons udvekslinger med den omgivende virkelighed reguleres. Som sådan er de leverandører af råmateriale, hvorudaf personer kan danne deres meta- eller anden ordens-repræsentationer af den selvsamme virkelighed.

Epistemologisk betragtet er den metarepræsentationelle kontakt, en person kan opnå med disse virkelighedsdomæner, således to formidlingsled fjernet fra virkeligheden i den bio-psykisk neutrale udgave, dvs. som et 'rent' stof- eller energireservoir. Disse to formidlingsled indebærer, at der altid er en afstand eller en diskontinuitet mellem på den ene side verden-som-metarepræsenteret, på den anden side verden-i-uafhængighed-af-enhver-metarepræsentation. Den præcise art og det præcise omfang af denne afstand eller diskontinuitet lader sig ikke bestemme. Forsøg på at foretage en sådan bestemmelse kan jo kun gøres med den metarepræsentationelle selvbevidsthed som arbejdsmedium. Forsøgene vil dermed per definition være udelukket fra at 'nå ud' til verden, sådan som denne måtte at eksistere i uafhængighed af eller forud for enhver metarepræsentationel virksomhed.

Umuligheden af at nå til en *endegyldig* erkendelse af virkeligheden betyder ikke, at det er umuligt for praktiske formåls skyld at tale om den *relative* gyldighed af, eller om tilsyneladende *gyldighedsforskelle mellem* en persons eller personers ekspliciterbare virkelighedsrelaterede opfattelser (kognitive kort). Argumentationen herfor bliver i formel forstand en gentagelse af synspunkter, som allerede præsenteredes i underafsnittet vedrørende bevidsthedsrummets intentionelle kontekst.

Bevidsthedsrummets mentale arbejdspræstationer finder i henhold til deres bio-psykiske bestemmelse sted med det formål at hjælpe en person til at neutralisere, modificere eller kvalificere bestemte handle-mæssige blokeringer, som er opstået i personens fortløbende udvekslinger med omgivelserne. Inden for en persons egen biografiske sammenhæng vil det undertiden kunne konstateres, at transformationer af personens virkelighedsrelaterede opfattelser (erkendelsesmæssige genembrud, aha-oplevelser...), synes at have virket faciliterende for udviklingen af samme persons handle-mæssige kompeten-

²¹ Jf. Meads (1934) opfattelse af sproget som en afspejling af Den Generaliserede Anden.

ce. Tilsvarende vil det, i forbindelse med sammenlignende undersøgelser på tværs af personer, kunne konstateres at nogle sæt af personlige virkelighedsrelaterede opfattelser synes mere velegnede end andre til en virkeliggørelse af bestemte arter af personlige forehavender. Målt med dén alen kan personers ekspliciterbare virkelighedsrelaterede opfattelser således tilkendes *relative grader af gyldighed*, nemlig med reference til de arter af forehavender, de synes at kunne facilitere virkeliggørelsen af.

Bevidsthedsrummets interne struktur: de fire aspektrum. Det netop afsluttede underafsnit havde forholdet mellem bevidsthed og virkelighed som gennemgående tema. I det følgende underafsnit, som samtidig er det sidste i delafsnittet vedrørende 'bevidsthedsrummet og den situationelle kontekst', skifter fokus til i stedet at angå nogle balanceproblemer, som kan spille sig ud mellem de fire aspektrum, som ifølge bevidsthedsmodellen udgør bevidsthedsrummets interne struktur. Diskussionen vil blive indledt med nogle betragtninger om aspektrummenes (erkendelses-)teoretiske status.

Bevidsthedsmodellen som styrebillede. Bevidsthedsmodellen som grafisk form fremstiller det personlige bevidsthedsrum, som om dette er inddelt i fire velafgrænsede del-bevidstheder svarende til aspektrummenes. Sådan er det ikke! Sådan ser der mig bekendt ikke ud i nogen persons bevidsthedsrum.

I tidligere publikationer, som har banet vejen for den herværende, har jeg snarere markeret bevidsthedsrummets interne struktur ved hjælp af en 'rundkørsels'-signatur (Willert, 1984; 1987). Denne grafiske signatur har bedre overensstemmelse med eksempelvis William James' klassiske introspektivt baserede karakteristik af bevidstheden som en 'strømmen'; og svarer i øvrigt også bedre til sammens forestillinger om den personlige selvbevidstheds ur-form hos det spæde menneskebarn som en '*blooming buzzing confusion*', en karakteristik ikke mindst klienter i *psykoterapeutiske* sammenhænge undertiden kan opleve sig tæt på at virkeliggøre.

Hvis 'rundkørsels'-signaturen er bedre i pagt med bevidsthedsrummet i dettes egenskab af metarepræsentationelt datafelt, hvorfor har jeg da erstattet denne signatur med den fire-delte aspektrum-struktur?

I artiklens indledning beskrev jeg, hvordan bevidsthedsmodellens brugsværdi inden for rammerne af min professionelle udviklingshistorie har været den at fungere som *et styrebillede*, dvs. som en praktisk hjælpeforanstaltning 'med henblik på at ordne og give mening til de data, jeg i rollen som konsulent og, bredere, psykologisk proceshjælper har skullet håndtere og efter bedste evne træffe beslutninger ud fra' (se også note 3 om selve styrebilled-begrebet). Hermed er det samtidig indiceret, at modellens vellykkethed ikke har været knyttet til graden, hvori den fra øjeblik til øjeblik *afbildningsmæssigt* kunne modsvare de mer eller mindre rundkørselslignende tilstande, der måtte gøre sig gældende i klientens bevidsthedsrum som inde fra oplevet.

På den ene side vil *ingenting* kunne fungere som styrebillede, medmindre der gør sig en vis basal overensstemmelse gældende mellem 'billedet' (hvad enten dette er af grafisk eller snarere af sproglig art) og det datafelt, styrebilledet skal

fungere i forhold til. Styrebilleder skal (som jeg skrev i note 3) kunne 'opsamle og give mening til store dele af de 'løse', svært dechiffreerbare data, klienten oplever sig indviklet i som ét blandt flere symptomer på sin problematiske situation'. Eller sagt på en anden måde: klienten skal i kraft af styrebilledet opleve sig *set og forstået*.

På den anden skal et styrebillede også, for at være i professionel henseende vellykket, kunne få klienten til at føle sig set og forstået på en *strukturelt mere velordnet måde* end den, han selv i situationen ville være i stand til at ekspliciteres. Kun for så vidt dette er tilfældet, vil det aspekt af modellens potentielle styrebilled-værdi, som drejer sig om at skabe, ikke blot følelsesmæssig, men tillige *mental*, dvs. forstandspræget *aflastning* for klienten, blive indfriet.

En mere 'modelteknisk' måde at udtrykke det samme på vil være, at den fire-delte aspektrum-struktur generelt er for stift ('firkantet') et beskrivelsesredskab, dér hvor det drejer sig om at give en karakteristik af en bevidsthedsrumstilstand *i nuet*. Til den art af beskrivelser kræves andre beskrivelsesredskaber. Til gengæld har jeg fundet aspektrum-strukturerne velegnet (i styrebilled-henseende) til at foretage opsamlende karakteristikker af tilsyneladende tendentielle stilstræk, som *over tid* knytter sig til klienters måde at bruge, og undlade at bruge deres bevidsthedsrum på. Sådanne stilstræk vil ofte give sig til kende i form af tilsyneladende spaltninger eller problematiske balancer mellem de fire aspektrum.

Nedenfor følger fire case-vignetter, som alle er udformet som en (fiktiv) monolog fra en terapeut til en klient. I hver af disse monologer udvikler terapeuten en hypotese om et sådant spaltnings- eller balanceproblem, som han er blevet opmærksom på igennem sit samspil-over-tid med klienten.

Om spaltning og u-balance mellem aspektrummenes: fire fiktive case-illustrationer. I den første case-vignet vurderer den professionelle, at klienten som et (midlertidigt?) livsstilstræk har i den grad overspecialiseret sig i selv-Beretningen, at dette aspektrum har tabt kontakten til de øvrige aspektrum og dermed tillige til de former for selv-kontakt, som muligvis gøres gennem disse.

- "Jeg følger med i din Beretning. Jeg fornemmer at det ligger dig på sinde at få den afleveret til mig. Samtidig er det også min fornemmelse, at Beretningen, som du fortæller den, på en mærkelig måde er kommet til at leve sit eget liv fraspaltet 'al resten'. Beretningen *fortæller om* følelser; men når jeg lytter, har jeg svært ved selv at *mærke* nogen. Beretningen bærer på *budskabet* om, at 'nu må jeg også se at gøre noget ved det'; men når jeg lytter, har jeg svært ved at fornemme, at den *reelt* bringer dig nærmere en Beslutning om noget som helst. Jeg gør mig tanker om, hvorvidt Beretningen over tid (for jeg er jo ikke den første, du fortæller den til!) er blevet til en slags sproglig ritualhandling, et sprogligt visitkort du skal aflevere for at føle, du har lov til at være her. Nu har du gennem din Beretning 'sagt det, som det er', så kan ingen vel kræve mere af dig? Så kan du vel få lov at være i fred! Jeg for min del har nu ikke tænkt mig at lade dig være i fred..."

Den anden case-vignet afspejler en hypotese hos den professionelle om, at klienten inden for selve samtale rammer bruger en *Beslutnings*-orientering som en måde at undgå konfrontationen med de *Bagage*-komponenter, han selv for et øjeblik siden har tilkendegivet ønske om at komme i kontakt med.

- ”Jeg tror sjældent jeg har hørt dig lyde så aktiv, energisk og Beslutsom, som du har lydt nu gennem de sidste ti minutter. På et tidspunkt, mens jeg lyttede, begyndte jeg at tælle op, hvor mange livs- og familieforbredende tiltag, du *helt sikkert* ville sætte i værk i løbet af den kommende uge. Jeg nåede op på fjorten stykker. Samtidig er jeg også opmærksom på, at du, lige før din markante Beslutsomhed brød frem for ti minutter siden, sagde (og det lød, som om du *virkelig* mente det), at det du *allerhelst* ville lære, var hvordan du kunne blive fri for at føle dig som et *rigtigt dårligt, ubrugeligt, ja til med ulækkert (bvadr!) menneske*, selvom du ikke var lige så ’klog og dygtig’, som din far altid fremhævede din storebror for at være. Hvad vil du helst have, vi snakker videre om?”

Den tredje case-vignet beskriver klientens tilsyneladende vanskeligheder i forhold til at give en *Begærs*-komponent udtryk i situationen, hvor den hører hjemme, og præsenterer på den baggrund den professionelle forslag om, at arbejde for en sammenkobling af denne *Begærs*-komponent enten med komponenter fra klientens *Bagage* (”*Hvorfor* bliver du så rasende?”), eller med en *Beslutnings*-orientering (”*Hvordan* kan du give dit raseri udtryk?”).

- ”Jeg kan godt høre, at du *fortæller mig*, at du ’bliver så forvirret, og slet ikke ved, hvad du skal gøre eller sige’, når din kæreste nu for ethundredeogsyttende gang siger, at ’I lige må vente og se tiden an’. Når jeg *ser* på dig, mens du fortæller det, er det helt tydeligt, at det du *får alermest lyst* til at gøre, når han siger sådan, er at sparke ham ad Helvede til; og i øvrigt fortælle ham, at han er jordens dumme svin! Hvis din kæreste havde siddet her, er jeg 100% sikker på, at han ville have opfattet budskabet tilsvarende. En så tydelig markering af, hvad du *har lyst* til, er i princippet guld værd. Det, vi nu kan arbejde videre med, er *enten* at prøve at finde ud af, *hvad det er for erfaringer* fra jeres forhold eller fra dit liv i øvrigt, der gør dig så edderspændt, når han siger det, han siger. Hvorfor bliver din kæreste transformeret til jordens dumme svin, hver gang han fortæller dig, at ’I må vente og se tiden an’? *Eller også* kan vi arbejde med, hvordan du rent faktisk *kan komme til at gøre og sige* nogle de ting, du så åbenlyst får lyst til at gøre og sige, hver gang han udtrykker sin henholdenhed. I stedet for som nu, hvor du kan *vise mig*, hvad hans henholdenhed giver dig lyst til. Samtidig med at du nøjes med at gøre dig forvirret i de situationer, hvor henholdenheden direkte udtrykkes.”

Endelig tilsidst er den fjerde case-vignet en slags pendant til den første, idet den beskriver den professionelle opfattelse af, at klienten har overspecialiseret sig i en tilværel-

sesmæssig forholdemåde, der knytter sig til aspektrummet *Bagagen*, og det i en sådan grad at hendes kontakt og dynamiske udvekslinger med de virkelighedsdomæner, de øvrige aspektrum grænser op til, er stagneret eller stillet midlertidigt i bero.

- ”Jeg ved godt, din tidligere terapeut sagde, at det var vigtigt for dig at lære at ’gå ind i sorgen’, som du kalder det; og jeg ved, I arbejdede meget, for at du kunne blive god til det. Jeg tror også, det på det tidspunkt var vigtigt, ja livsvigtigt for dig at få kontakt med de følelser. Men når jeg tænker tilbage på vores tre sidste samtaler, bliver jeg lige så sikker på, at hele denne kredsen om sorgen har vendt sig fra at være en hjælper i dit liv til i stedet at være en bremse. Jeg får en fornemmelse af, at sorgen er blevet en slags helle for dig. Det gælder, når vi to snakker sammen. Jeg kan mærke, jeg nærmest har opgivet vores aftalte projekt i retning af at hjælpe dig til lidt livsmod; for hver gang jeg prøver, uhadada, så bliver *sorgen* hentet frem. Mod *sorgen* kan man ikke argumentere. Jeg tror, det er blevet på samme måde mellem dig og din familie. Uhadada, Mor kan man ikke sådan henvende sig til i forhold til livets almindelige gøremål. Mor har så meget, hun skal *sørge* over. Fra at repræsentere en virkelig udfordring tror jeg, sorgen gennem de seneste tre år er blevet det i dit liv, som du – for nu at sætte det lidt på spidsen – mest omkostningsfrit kan være sammen med. Jeg tror, det er vigtigt, du prøver at skifte gear nu.”

Problemerne, der fremstilles gennem de fire case-vignetter, kan således i alle tilfælde beskrives gennem en spaltning- eller balancemetafor. Klientens overforbrug af af de forståelses- og handlemuligheder, som hører ét eller enkelte aspektrum til, ledsages på komplementær vis af et tilsyneladende underforbrug af tilværelsesressourcerne, som knytter sig til de øvrige aspektrum. Som antydnet i case-vignetterne kan sådanne balanceproblemer føre til en uhensigtsmæssig ritualisering af det personlige liv og til selvudviklingsmæssig stagnation.²²

Afslutning. Gennemgangen af bevidsthedsmodellens enkeltkomponenter er hermed afsluttet. Jeg vil i dette afsluttende afsnit kort udpege, hvad jeg selv opfatter som de for bevidsthedsmodellen bærende bevidsthedsteoretiske principper.

- Den menneskelige, metarepræsentationelt funderede (selv-)bevidsthed anskues som et arbejdsredskab for personlig selvudvikling. Bevidsthedens arbejdsredskabsfunktion i så henseende muliggøres derved, at personer er i stand til (1) at opnå selektiv anden ordens-kontakt med de informatiske styresystemer af første orden, hvorigennem deres særegne, aktuelle handlemæssige udvekslinger med omgivelserne reguleres; (2) at gribe selektivt æn-

²² Balanceproblemerne, der som beskrevet kan gøre sig gældende mellem de fire aspektrum, svarer i deres *strukturelle form* til de balanceproblemer, Jung har beskrevet som en del af sin psykologiske typelære. Jeg ser dog ingen indholdsmæssig sammenhæng mellem bevidsthedsmodellens fire aspektrum og de fire kontinuums-poler i Jungs typelære.

drende ind i disse styresystemer på en måde, så handlemæssige alternativer, der ikke hidtil lå inden for personens mulighedshorisont, faciliteres.

- Samtidig med at personer i kraft af deres bevidsthedsfunktion er i stand til *lægge planer* for deres egen 'frelse og forbedring', er de ude af stand til at sikre sig, at disse planer virkeliggøres eller virker efter deres hensigt. Dette hænger sammen med, at de grader af indseende, et menneske er i stand til at opnå i egne livsvilkår og egen handlemæssig programmering, altid og nødvendigvis er særdeles begrænsede i forhold til den reale, totale styring, den pågældendes udvekslinger med omgivelserne på et givet tidspunkt er underlagt. Det er et ikke ukendt fænomen, at frelse- og forbedringsplaner, når de søges omsat til praksis, kan vise sig snarere at gøre ondt værre.
- De materiale-mæssigt input til det personlige bevidsthedsrum kan stamme fra mange, ikke blot forskellige, men tillige forskelligartede datakilder; nemlig alle de datakilder som i bevidsthedsmodellen er udpeget gennem betegnelserne Intentionel Kontekst (svarende til bevidsthedsbærerens handlingmæssige rettedhed mod omgivelserne) og Situationel Kontekst (svarende til de fire virkelighedsdomæner, som bevidsthedsrummet er indlejret i). Denne datamæssige mangfoldighed er i potentiel forstand en ubetvivlelig ressource for de mentale arbejdspræstationer, som faciliteres gennem bevidsthedsrummet. I kraft af den datamæssige mangfoldighed øges spændvidden af de planer til egen frelse og forbedring, som en person er i stand til at udvikle gennem det meningsmæssige rekonstruktionsarbejde, som bevidsthedsrummet danner rammen om. Den datamæssige mangfoldighed i en persons bevidsthedsrum kan tillige antage karakter af en konkret belastning, som personen på forskellig vis får brug for at forsvare sig imod. Resultatet kan blive bevidstheds-mæssige spaltninger og balanceproblemer med udviklingsmæssig rigiditet og selvbe-grænsning til følge.

Referencer

- Baars, B.J. (1988) *A Cognitive Theory of Consciousness*. Cambridge: Cambridge University Press
- Baars, B.J. (1997) *In the Theater of Consciousness*. New York: Oxford University Press.
- Baars, B.J. & McGovern, K. (1996) Cognitive view on consciousness: What are the facts? How can we explain them? I: M. Velmans (ed.) *The Science of Consciousness*. London: Routledge.
- Bateson, G. (1973) *A Theory of Play and Fantasy*. I: *Steps to an Ecology of Mind*. Frogmore, St. Albans (UK): Paladin.
- Berntsen, D. (1996) Involuntary Biographical Memories. *Appl. Cogn. Psychol.*, 10, 435-54.
- Broekstra, G. (1998) An Organization is a Conversation. I Grant, D. et al. (eds.) *Discourse and Organization*. London: Sage Publ.
- Byrne, R. (1995) *The Thinking Ape*. Oxford: Oxford University Press
- Damasio, A.R. (1996) *Descartes' Error*. London: Papermac
- Dennett, D. (1991) *Consciousness Explained*. Harmondsworth: Penguin
- Donald, M. (1991) *Origins of the Modern Mind*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press
- Gardner, H. (1987) *The Mind's New Science: A History of the Cognitive Revolution (2nd ed.)*. New York: Basic Books
- Hansen, M. (1992) Bevidstheden. *Psyke & Logos*, 13, 2, 448-71
- Köhler, W. (1925) *The Mentality of Apes*. London: Routledge and Kegan Paul
- Madsen, B. & Willert, S. (1990). *Et system og dets selvforståelse. Aktionsforskning i behandlingsinstitutionen Skovly*. Psykologisk Skriftserie Aarhus, 15 (3).
- Madsen, B. & Willert, S. (1997) Liv i den Lewin'ske trekant. I: Gravversen, G. (red.) *Et arbejdsliv*. Århus: Psykologisk Institut
- Mead, G.H. (1903) The definition of the psychical. I: *The Decennial Publications of the University of Chicago, 'First Series'*. Chicago: Chicago University Press. Optrykt i *Reck*, 1964.
- Mead, G.H. (1934) *Mind, Self & Society*. Chicago: University of Chicago Press
- Mead, G.H. (1959) *The Philosophy of the Present*. La Salle: Open Court
- Miller, G.A. (1956) The Magical Number Seven Plus or Minus Two. *Psychol. Rev.*, 63, 81-97.
- Miller, G.A., Galanter, E. & Pribram, K.H. (1960) *Plans and the Structure of Behavior*. New York: Henry Holt & Co.
- Morris, P.E. & Hampson, P.J. (1983) *Imagery and Consciousness*. London: Academic Press
- Neisser, U. (1976) *Cognition and Reality*. San Francisco: W.H. Freeman
- Parsons, T. & Shils, E.A. (eds.) (1962) *Toward a General Theory of Action*. New York: Harper
- Reck, A.W. (ed.) (1964) *George Herbert Mead: Selected writings*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Comp.
- Tolman, E.C. (1961) *Behavior and Psychological Man*. Berkeley: University of California Press
- Watson, J. B. (1913) Psychology as the Behaviorist. Views if. *Psychol. Rev.*, 20, p. 158-77.
- Willert, S. (1994) Bevidsthedens Brugsværdi. I: Neumann, A. (red.) *Det særligt menneskelige*. København: Reitzel
- Willert, S. (1997) Bevidsthed i tid og rum. I: Bertelsen, P. et al. (red.) *Erkendelse, stræben, følelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Willert, S. (1999a) *Læsevejledning til G.H. Mead: Mind, Self and Society*. Århus: Psykologisk Institut.
- Willert, S. (1999b) Selvet, Selvbevidstheden og the big five. *Bulletin for Forum for Antropologisk Bulletin*, vol. 7.
- Willert, S. & Madsen, B. (1993). Selvforståelse og udviklingsdynamik i institutionen. Pp.181-192 i: Inge-Maj Ahlgren (red.). *Kommunikationsspor i socialpædagogik*. Socialpædagogiske Tekster 9. København: Socialpædagogisk Højskole.